Зыщ ди блэкіари, зыуэ щрет ди къэкіуэнури!

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущіапіэм къызэритамкіз

Псэцкіэр зэрефіакіцэмрэ зыужьыныгъэмрэ къыхэщи

КъБР-м и Ізтащхьэ Кіуэкіуэ Казбекрэ нэхъыбэ дыдэ щекіуэкі и щіыналъэхэм дыгъуасэ лэжьыгъэ Іуэхукіэ Кремлым ящыщу пщіым. А унэтіыныгъэм псэукіэр **щызэхуэзащ. Ди республикэм и уна-** ирегъэфlакіуэ, лэжьапіэ ізнатізхэр къет, **фэшlым Президентым жријаш Къэ-** республика бюлжетым халъхьа налогыр бэрдей-Балъкъэрым и социально-экономикэ зыужьыныгъэр зыхуэдэр, лъэпкъ проектхэр гъэзэща зэрыщы- цинэ Іуэхущапіэхэм я мылъку-техникэ

ЩІЫНАЛЪЭМ и макроэкономикэ зыужьыныгъэр ипэкіэ мэкіуатэ. Валовэ щіыналъэ продукту нэгъабэ сом мелард 291рэ и уасэ къэдлэжьащ, ар 2022 гъэм еплъытмэ, проценти 105,4-рэ мэхъу. Мы гъэм ВРП-м къыщІэкІыр сом мелард 320-м нэсыну хуагъэфащэ. Республикэм и бюджет зэхэлъым къита хэхъуэр 2023 гъэм сом мелард 70 ирикъуащ, ар тіукіэ нэхъыбэщ 2018 гъэм елъытауэ. ЩІыналъэм езым и хэхъуэр сом мелард 12-у щытамэ, иджы 18 хъуащ, бюджет зэхэлъыр сом мелард 24-м щІегъу. А псом я фіыгъэкіэ псэукіэр егъэфіэкіуэным ехьэліа Іуэхугъуэ куэд щызэфіагъэкі хэгъэгум, абы хохьэ иужьрей илъэсищым бюджет ІэнатІэм щылажьэхэм я улахуэр зэрыхагъахъуэр. Мы илъэсым шыщхьэуlум и 1-м щегъэжьауэ иджыри хагъэхъуэну я мурадщ.

КъБР-м и мылъку нэхъыщхьэм нэгъабэ инвестицэу къыхалъхьащ сом мелард 68-рэ, ар 2022 гъэм еплъытмэ, проценти 8,5-кІэ нэхъыбэщ. Мылъку зыбгъэдэлъхэм я ахъшэр нэхъыбэу зыхалъхьэр туризм, мэкъумэш, промышленность, ухуэныгъэ ІэнатІэхэращ.

УФ-м и Президентым гулъытэ нэхъ щІыналъэм зэрызрагъэужьыну программэм хэт инвестицэ проект нэхъ инхэрщ. КъулыкъущІэхэр тепсэлъыхьащ «Іуащхьэмахуэ» зыгъэпсэхупІэм, ІТ-паркым, Тырныауз горнообогатительнэ комбинатым, зэхэтым, Налшык хьэблэ инит зэрыщаухуэм.

Нэгъабэ ди республикэм зыгъэпсэхуакіуэ къэкіуащ ціыху мелуан 1,5-рэ, ар процент 26,3-кІэ нэхъыбэщ 2022 гъэм елъытауэ. Иужьрей илъэситхум щІыналъэм зыплъыхьакІуэ къакІуэхэм я бжыгъэр хуэди 2,7-кІэ хэхъуащ. 2030 гъэм ирихьэлІэу, туристхэм я бжыгъэр мелуани 2,5-рэ хъуну хуагъэфащэ. Іуащхьэмамелард 39-рэ и уасэ ухуэныгъэ ящІыну я мурадщ.

IT-парк утыкуитIым къыщызэрагъэпэщыну яубзыхуащ - Бэрбэчым и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетымрэ Кіуэкіуэм и ціэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал мэкъумэш университетым и гъунэгъуу ящІ унэ зэте-Іуахынущ, абыхэм цІыху 450-рэ щылэжьэ-

Экономикэм и зыужьыныгъэм лъабжьэ 2024 гъэм и щІышылэм Къэбэрдей- бек.

УФ-м и Президент Путин Владимиррэ Балъкъэрыр хабжащ Урысейм ухуэныгъэ нэхъыбэ ещІ.

> Лъэпкъ проектхэм я фіыгъэкіэ медилъабжьэр зэпэщ ящІ. Медицинэ ІуэхущІапі у 4 яухуащ, тіур зэрагъэпэщыжащ, амбулаторэу 8 ящІын ирагъэжьащ. Поликлиникэ къудамэу 21-рэ зыхуей хуагъэзэжащ, иджыри 18-м лэжьыгъэр щокіуэкі. Узыншагъэр хъумэн Іэнатіэм къыщагъэсэбэпыну Іэмэпсымэу 217-рэ къащэхуащ, машинэ 60 къаІэрыхьащ.

> КъБР-м и Іэтащхьэм Президентым фІыщІэ хуищІащ Республикэ сабий клиникэ сымаджэщыр зыхуей хуагъэзэжыным текІуэдэну мылъкур республикэм къызэрыхуаутІыпщам щхьэкІэ. Иджыри сымаджэщ 26-рэ зэрагъэпэщыжыну, амбулаторэ 19, ФАП-у 3, стационару 4 ящІыну я мурадщ.

Кіуэкіуэ Казбек Путиным фіыщіэ псалъэкІэ зыхуигъэзащ медицинэм и лэжьакіуэхэм ядэіэпыкъуну жэрдэм къызэрыхилъхьам щхьэкІэ. Ди республикэм щыщу Іэщіагъэлі 5384-м федеральнэ бюджетым къыхэкІыу я улахуэм худыщІагъуащ, республикэ мылъкум щыщу яІэрохьэ цІыху 1500-м. Ар сэбэп хъунущ районхэм щримыкъу дохутырхэр гъэкІуэнымкІи.

Егъэджэныгъэ ІэнатІэм и гугъу щищІым Klyэкlyэм жиlащ илъэси 5-м къриубыдэу республикэм школ 15 зэрыщаухуар, иджыри 10 зэращІыр. ЕджапІэ унэу зыхуищ ар Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ 65-рэ зыхуей хуагъэзэжащ, дызыхуэк уэ илъэси 3-м иджыри еджапІэ 57-рэ зэрагъэпэщыжынущ. Республикэм и Унафэщіым Президентым фіыщіэ щіахуищіахэм ящыщщ класс унафэщІхэм я улахуэм зэрыдащІыгъуари, ди хэгъэгум щы-КИФЩ-Ім щынэхъ ин дыдэ хуабэщ щу цІыху 4052-м къаІэрохьэ апхуэдэ

Гулъытэ нэхъыбэ зыхуащІхэм ящыщщ дзэ Іуэху хэхам хэтхэмрэ абыхэм я унагъуэхэмрэ защІэгъэкъуэныр. Абы папщІэ Президентым къигъэлъэгъуа лъэныкъуэ псоми жыджэру иужь итщ щІынальэр. ЩІалэхэмрэ абыхэм я унагъуэхэмрэ зыхуей дэІэпыкъуныгъэр ягъуэт «Хэкум и хъумакіуэхэр» фондымкіэ.

Къулыкъущ Іэхэр тепсэлъыхьащ сабий хуэ лъапэ зи мылъку хэзылъхьэхэм сом зеиншэхэм псэуп в етыным, псэуп з-коммунальнэ ІэнатІэр егъэфІэкІуэным. А псомкіэ сэбэп мэхъу лъэпкъ проектхэр, Урысей Федерацэм и Праительствэмрэ министерствэхэмрэ.

КъБР-м и Іэтащхьэм УФ-м и Президент Путин Владимир фІыщІэ хуищІащ республикэм и социально-экономикэ зыужьыныгъэр къызэгъэпэщынымкІэ дэІэпыкъуэгъу тымрэ. Инновацэ Іуэхущіапіэхэр къызэ- зэрыхъум, жэрдэм щхьэпэхэр къызэрыхилъхьэм папщІэ. «Ди Пашэм пщэрылъ къытщищІ псори гъэзэщІа хъунущ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и цІыхубэр хуэхъу ІэнатІэхэм ящыщ зыщ ухуэныгъэр. ди дэІэпыкъуэгъуу», - жиІащ КІуэкІуэ Каз-

Лъэпкъ газетхэм я къыдэкІыгъуэ **39X9T**

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбек Кавказ зауэм хэкІуэда адыгэхэм я фэеплъ махуэм ирихьэлІэу цІыхухэм **ЗЭРЫЗАХУИГЪАЗЭР**

Си лъахэгъу лъапІэхэ!

Илъэси 160-рэ ипэкІэ нобэ хуэдэ махуэм иукэ зэпэщІэтыныгъэм кърикІуа зауэм адыгэ лъэпкъым хэщІыныгъэ инхэр къыхуихьащ.

Ди щхьэр яхудогъэщхъ а гущІэгъуншэ лъыгъажэшхуэм зи гъащ эр къызэпиудахэм я фэеплъым. Я гум щыщІэ бэлыхьхэр ядыдогуэш а зауэм и зэранкІэ зи адэжь щІыналъэр къай-

хэлъа псэбыдагъым, лІыгъэм, зэпІэзэрытыны- гъэр, лъэщагъыр нэхъри гъэбыдэным. хуауэ щытащ Кавказ зауэр. А лъэхъэнэм утыкум гъэм, жыжьаплъэу зэрыщытым. Апхуэдиз бэлыита къэрал лъэщхэм я зэхуаку дэлъа геополити- хьым къела лъэпкъым лъэкlащ и анэдэлъхубзэр, щэнхабзэр, тхыдэр, адэжь Хэкур ихъумэну. А псори къыдгуројуэ икји дахуэарэзыщ а фіыгъуэхэр къэкlуэну щІэблэхэм я деж къэзыхьэса, дяпэ ита ди нэхъыжьыфІхэм.

Нобэ адыгэхэм сакъыу яхъумэ а щІэин лъапіэр. Лъэпкъыбэу зэхэт Урысей Федерацэм и зы хьэлъэкІыу зыбгынэн хуей хъуахэм. АтІэми, унагъуэу щыту, адыгэхэр ехъулІэныгъэкІэ хуо- псори къывэхъулІэну си гуапэщ Къэбэргугъуехьрэ гуауэ куэдрэ зышэча адыгэ лъэпкъыр лажьэ я къэкlуэнур егъэфlэкlуэным, ди къэра-

къызэфІэщІакъым. Ар я фІыгъэщ лъэпкъым лышхуэм и шынагъуэншагъэр, щхьэхуитыны-

Си фІэщ мэхъу: Хэкур зэкъуэтынымрэ абы хуэпэжынымрэ епха, ліэщіыгъуэкіэрэ къыддекіуэкі хабзэхэм дытету, дэ къызэднэкіыфынущ лъэхъэнэм къытпигъэтІылъ гугъуехьхэмрэ лъэпощхьэпохэмрэ, фІыуэ тлъагъу Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Урысей Федерацэмрэ я ехъуліэныгъэр, зыузэщіыныгъэр ди плъапіэу.

Узыншагъэ быдэ, фІыгъуэ куэд фиІэну, фІы дей-Балъкъэрым и цІыху псоми.

Апхуэдэ гузэвэгъуэ Тхьэм зэи aфlэкla димыгъэлъагъу!

Илъэс къэс накъыгъэм и 21-м дунейм адыгэу тетым Кавказ зауэм хэкІуэдахэр ягу къагъэкІыж. Хуитыныгъэмрэ Хэкумрэ щхьэкІэ зи псэр зытахэм, Истамбылакіуэ гъуэгум трагъзувзу кіуэдыпіз ирашащэм щІигъукІэ екІуэкІа зауэжьым и иужьрей топышэр зэрырагъэкІрэ илъэси 160-рэ ирикъуащ, ауэ абы лъэпкъым къридза фэбжьыр иджыри къыздэсым хэгъуэщэжакъым, къыхуихьа гуlэгъуэ бжыгъэншэхэр ціыхубэм я щіэжым

хэкІуэдыкІыжа-къым. Адыгэхэм я дежкІэ лъапсэрыхыу къыщІэкІа зауэм дышегупсыскІэ, уни жьэгуи къагъанэу штапІэ ихьэжа цІыху минищэхэр дигу къыдримыдзеинкіэ, зеиншэу къэна сабий хейхэм дигу ящІэмыузынкІэ, зэуапІэм икіуэда щіалэхэм дахуемыплъэкІынкІэ Іэмал иІэкъым. ИхъурегъкІэ нэпст, гуауэт, гуІэгъуэт... КІыхьу икІи гущІэгъуншэу ціыху мамырхэм къращіыліа зауэм и кІэр нэхъыкІэжт - пщІым щыщу

ПщІэ зыхуэсщІ ди лъэпкъэгъу бгъум и псэр щІимытамэ, Хэкур хэтлъэгъуэфын хуейщ: урыс-адыгэ ъапіэхэ! ибгынэн хуей хъуащ. Лъэпкъ- зэхущытыкіэхэм я фІыгъэкіэ ди кІуэдыр адыгэхэм къахуэзыхьа а зауэр 1864 гъэм накъыгъэм и 21-м увы ами, тхыдэм хилъэсэж къэхъукъащІэхэр пхузэгъэзахуэркъым, щхьэм къыпхуигъэт асэркъым.

Кавказ зауэм теухуауэ куэд ятхэм, кіз зимыіз бэлыхьхэр зытепсы- хащ, нэхъыбэжи жаіащ, ауэ ар ха ди нэхъыжьхэм дахуощыгъуэ, лъэпкъ щІэжым ноби хэтщ. Ди яшэча гузэвэгъуэхэр щіэрыщіэу ди адэжьхэмрэ къэкіуэну щіэблэхэмрэ а фэеплъыр тхъумэныр, и пэжыр абыхэм деж нэтхьэсыныр, апхуэдэ нэщІэбжьэ къэмыхъун тлъэкіыр тщіэныр.

Нобэ адыгэхэр лъэпкъыбэ Урысейм ящыщу я адэжь лъахэм щопсэу, зыхэтым къахэщу, я лъэпкъыщхьэр яхъумэу, пщІэ зыхурагъэщІу. Я бзэрэ хабзэрэ зэрахъумэжыным хущІэкъуу ди лъэпкъэгъухэр къэрал 50-м щигъум исщ. Сыт хуэдиз гугъуехь хэтми, къызыхэкар зыщагъэгъупщэркъым, Іэнатіэм ехъуліэныгъэшхуэхэр щащІ, дуней псом адыгэцІэр фІы и лъэныкъуэкІэ щагъэІу.

Блэкlам дыщыхуеплъэкlыжым деж лъэпкъым и щхьэ кърикІуа бэлыхьлажьаем и мызакъуэу, нэщхъыфІагъ зыхэлъ Іуэхугъуэхэри

зэхущытыкіэхэм я фіыгъэкіэ ди лъахэм зэпымыууэ къихьэ зэрыпхъуакІуэхэм къазэрыІэщІихар, мыухыж зауэхэм пэlэщlэ зэрахуищlар зышыдгъэгъупщэ хъунукъым.

БлэкІа Іуэхугъуэхэм дащытетхыдэм къыщыхъуа гуауэщхьэуэхэм хуэдэ адрей лъэпкъхэми я щхьэ махуэхэм зэрыхэтыр. Ауэ нобэ псэухэм а псом дерс къыхэтхыныр ди пщэрылъщ, ди щІэблэм я къэкІуэнур дубзыхуныр, зэгуры-Іуэмрэ зэхущытыкІэфІхэмрэ хэлъ фіагъыр захедгъэщіыкіыныр ди къалэнщ. ЖыпІэнуращи, а лъапІэныгъэхэр щхьэузыхь зыхуэпщІ хъун щхьэусыгъуэ щыІэн хуейкъым

узэгурыГуэныр, мамыр гъащТэм зэгъусэу утелэжьэныр, зыр адрейм и щІэгъэкъуэну сыт хуэдэ гугъуехьми пэщІэтыныр дэтхэнэ зы цІыхуми и къалэн лъагэу къилъытэжын хуейщ.

Адэжьхэм я фэеплъыр тхъумэкіэрэ, дэ фіым, ныбжьэгъугъэм, ди хэгъэгуми, къэралми, дунейми тет лъэпкъхэм я зэхуаку дэлъын хуей мамырыгъэмрэ зэхущытыкІэ

тэмэмхэмрэ дегупсысыпхъэщ.

Дэ игъащІэкІэ тщыгъупщэнукъым щалъхуа лъахэм и щхьэхуитыныгъэм щІэбэнурэ зи щхьэр зауаем хэзылъхьа ди нэхъыжьыфІхэр, дигу ихунукъым Кавказ зауэм хэкІуэда псэлъыхькіэ, къыхыдогъэщ адыгэ дэтхэнэри, тхъумэнущ я фэеплъ нэхур. Хьэкъыу си фІэщ мэхъу а фэеплъыр лізужькіэрэ зэрызэіэпакъызэрырикІуар, нэпсрэ гуІэгъуэкІэ хынур. Дэ къытхуэнэр а фэеплъым кІуэнухэм я пащхьэ щытхь пщэдэкіыжыр зыщыдмыгъэгъупщэнырщ.

Зэрытщіэщи, екіуэкі дзэ операцэ хэхам ди щалэхэр хэтщ, ди адэжьхэм я хабзэхэм тету, ліыгъэ, хахуагъэ къыщагъэлъагъуэу. Зыхэт псэзэпылъхьэпІэм щІэхыу къыхэкІыжу узыншэу я унагъуэхэм къахыхьэжыну, ди япэ итахэм яхъума адэжь лъахэм къэкlуэжу мамыр гъащІэм зратыжыну дохъўэхъу!

Лъэпкъыу щыІэр ефІэкІуэну, заужьыну, фіыгъуэ куэд щыіэныгъэм къахуихьыну си гуапэщ. Адыгэ лъэпкъми дигу <u>к</u>ъэдгъэкlыж гузэвэгъуэм хуэдэ Тхьэм зэи димыгъэлъагъу!

҇СЭХЪУРО<u>К</u>ЪУЭ Хьэутий, Дунейпсо А́дыгэ Хасэм и тхьэмадэ.

Адыгэ Псалъэ apkbr.ru adyghe@mail.ru smikbr.ru Адыгэ Псалъэ

сэхъурокъуэ хьэутий: ДызэпищІзу лъэмыж быдэхэр щыІэщ

1991 гъэм накъыгъэм и 20-м къэунэхуащ Дунейпсо Адыгэ Хасэ́р. Илъэс 33-рэ дэкіыжащ абы лъандэрэ. Хэхэсхэмрэ хэкум исхэмрэ зэрыгъэгъуэтыжыным, лъэпкъыр гъэгушхуэным теухуауэ Хасэм лэжьыгъэшхуэ зэфГигъэкІыу къогъуэгурык Туэ. Нобэ ди псалъэгъущ Дунейпсо Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Сэхъурокъуэ Хьэутий.

Хьэутий, утезгъэпсэлъыхьынут ДАХ-м иужьрейуэ иригъэкіуэкіа Іуэху гукъйнэжхэм.

Псом япэрауэ, Дунейпсо Адыгэ Хасэм хамэ къэралхэм щыпсэу ди лъэпкъэгъухэми хэкурысхэми ди щэнхабзэр, бзэр, тхыдэр къэlэтыжынымкіэ, лъэпкъыр зэрыіыгъынымкіэ лэжьыгъэшхуэ зэфlех. А псори нэхуапІэ хъунымкіэ къыддоіэпыкъу къэрал, щІыналъэ унафэщІхэр. Къыхэзгъэщынут Хасэм игъэзащІэ лэжьыгъэмкІэ плІэнейрэ президент грант къызэрихьар. Апхуэдэщ «Іуащхьэмахуэ фэеплъ зэрыхъуам шэч хэлъкъым. деж - XXI: зэгурыlуэ, ныбжьэгъугъэ, лъэпкъхэм я зэдэлэжьэныгъэ» Іуэхуу Урысейм щагъэзэщ а проекти 100 нэхъыфІ дыдэхэм хабжар. Горчаков А. М. и фондыр ди щІэгъэкъуэну едгъэкІуэкІащ иджыри зэІущІиплІ. НобэкІэ дызэлэжьыр «Лъэпкъ дипломатие: лъэпкъыр зэкъуэгъэтынымрэ хэкупсэу зегъэужьынымрэ» жыхуиІэращ. ИлъэситІым тещІыхьауэ дыукъуэдия а Іуэхум хэтынущ тхыдэм, щэнхабзэм, ди нобэрей гъащІэм дипломатием щиубыд увыпІэм теухуа гъугъэм и лъагъуэ» жыхуаlэу Налшык и щыхьэтщ. и ХьэтІохъущыкъуей жыг хадэм къыщызэІуахари а Іуэхум щыщщ.

Илъэсих мэхъу ар къызэрыхэтлъхьэри, лІыгъэ

КъищынэмыщІауэ, ди лъэпкъэ-

гъухэр хуабжьу щыгуфІыкІащ хэхэс адыгэхэм адыгэбзэмрэ урысыбзэмрэ егъэджынымкіэ къызэдгъэпэща дерсхэм. Ахэр интернетым илъщи. дэтхэнэри ириплъэну хуитщ. Иджыри зы Іуэхугъуэ дгъэзэщІащ «Адыгэ хабзэр лъэпкъ хэкупсэм и хъумапіэщ» жыхуиІэр.

- Адыгэр сытым дежи хахуэу, хэкупсэу, щіыхьыр и псэм япэ иригъэщу къогъуэгурыкіуэ. Ди нобэрей щіалэгъуалэр дзэ Іуэху хэхахэр зэlущіэхэр, нэгъуэщіхэри. «Ныбжьэ- щекіуэкі щіыпіэхэм зэрыщыіэр абы

- Пэжщ. Нобэрей щІалэгъуалэр, ди адэжь хахуэхэми хуэдэу, хэку гъу-Гу лъытапхъэщ Адыгэ Іуэрытхми. напкъэхэр хъумэн хуей щыхъум, ягъэлъагъуэу къэуващ, дуней псом адыгэу щыпсэур къыхы- текІуэныгъэм я гур етауэ апхуэдэщ. хьакіэщ икіи Адыгэбзэм и махуэм и Адыгэм зэи и щхьэр ирихьэхауэ, гу-

ди щІыналъэм хуиту дыщопсэу, ауэ хэмрэ дэ-ри ди хабзэщ, ди къалэнщ. Си щхьэр лъагэу соІэт икІи сропагэ хэкум и хъумакІуэу ди лъэпкъым къыхэжаныкіахэм папщіэ. Икіи быдэу согугъэ анэгур хэзыгъэщ зэгурымы-

ди щІалэхэр узыншэу къекІуэлІэжыну. - НобэкІэ сыт хуэдэ гугъуехь щыІэ хэхэс адыгэхэм, хэкум къэзыгъэзэжа ди лъэпкъэгъухэм ядэлэжьэ-

Іуэныгъэр икіэщіыпіэкіэ зэфіэкіыу,

ным, я Іуэху дэгъэкіыным теухуауэ? - Хамэ къэрал щыпсэу ди лъэпкъэгъухэм дэрэ дызэпищІэу лъэмыж быдэхэр щы эщ. Я Іуэху зытетми, гуныкъуэгъуэу щыІэми дыщыгъуазэщ сытым дежи. ЩІэх-щІэхыурэ Іуэхугъуэ зэхуэмыдэхэмкіэ ліыкіуэ догъакіуэ, езыхэри къыдогъэблагъэ, щІалэгъуалэр Кавказ Ищхъэрэ еджапіэ нэхъыщхьэхэм щІэтІысхьэнымкІэ щІэгъэкъуэн дахуохъу, сабийхэмрэ ныбжыьщІэхэмрэ гъэмахуэ зыгъэпсэхугъуэм ди санаторэхэм къыдогъакіуэ, адыгэбзэр зэрагъэщіэнымкіэ дерсхэр къахузэдогъэпэщ. Пэжщ, щыІэщ гуныкъуэгъуэ гуэрхэри, дызыхунэмысахэри... Псалъэм папщІэ, хамэщІ къыщыхута ди лъэпкъэгъухэм хабзэри бзэри яІэщІохуж, зэрыадыгэр зэхамыщІэжу мэхъу. Абыхэм хэкум къегъэгъэзэжыным нэхъ Іуэхушхуэрэ нэхъ хьэлъэрэ щыІэкъым нобэкІэ, икІи ар, дызэрыхуейм хуэдэу, зэуэ пхузэф Іэхынукъым. Аращи, къоув упщіэ: зэгуэр мы щіынальэм щыпсэуа, хамэщІ къыщыхута ди лъэпкъэгъухэм къагъэзэжынымкІэ хабзэ щхьэхуэ, нэхъ тынш яхузэгъэувэн хуэмейуэ пІэрэ?! А упщІэр къэтІэту Дунейпсо Адыгэ Хасэм мызэ-мытізу УФ-м и Президент Путин Владимир дежи, Къэрал Думэми, Фе-

гъуехьымрэ шынагъуэмрэ пикІуэтауэ дерацэмкІэ Советми, Кавказ Ищзыми илъэгъуакъым. Урысейм щыщ хъэрэ республикэхэм я унафэщІхэми

Абыхэм къагъэзэжкІэ Іуэхур зэфІэкІкъым. Ахэр зэмыса щыІэкІэпсэукІэм, Урысейм и хабзэхэм хэзэгъэху уелІэлІэн хуейщ, уадэІэпыкъупхъэщ. Ауэ къыхэзгъэщынут хэкум къэзыгъэзэжа куэдым я бзэри, хабзэри щэнхабзэри фІыуэ зэриІэр. Абыхэм яхэтщ занщІэу бзэр къэзыпхъуатэ. Яхэтщ гугъу ехьхэри. Апхуэдэхэр жылагъуэ Іуэхухэм къыдошалІэ, махуэшхуэхэм идогъэблагъэ, бзэр егъэджынымкІэ дерс зэхуэмыдэхэр къахузыдогъэпэщ.

- 2024 гъэм Дунейпсо Адыгэ хасэр

нэхъ зэлІэлІэнур сыт, Хьэутий? - Іуэхухэр кІэщІу къеббжэкІмэ, мыпхуэдэщ: Кавказ зауэр зэриухрэ илъэси 160-рэ зэрырикъум теухуауэ дауэдапщэ зэмылІэужьыгъуэхэр къызэдгъэпэщынущ; ди еджапІэ нэхъыщхьэхэм щІэс хэхэс адыгэхэм адыгэбзэр зэращІэр, хабзэм, щэным зэрыщыгъуазэр къэхутэнымкІэ едгъэкІуэкІынущ зэпеуэ; «Дилъэпкъэгъу 2024» гъэмахуэ лагерыр, щІэныгъэ зэlущіэ зэмыліэужьыгъуэхэр къызэдгъэпэщынущ. Къищынэмы щіауэ, ди тхакіуэ, усакіуэ, узэщаккуэхэм я махуэшхуэхэр, лъэпкъ махуэщІхэр къызэгъэпэщыным гу лъытэ хуэтщІыну ди мурадщ. 2024 Хасэм къыпэщыт гъуэшхуэхэм ящыщщ ДАХ-м и XV Конгрессыр Налшык къалэм зэрыщекІуэкІынур. Абы ДАХ-м и Уставым дыщыхэплъэжыну ди мурадщ. А псори Дунейпсо Адыгэ Ха-сэм интернетым щиІэ напэкіуэціхэм къыдолъхьэри, дэтхэнэми щыгъуазэ зыщищІыфынущ

> Епсэлъар ФЫРЭ Анфисэщ.

Адыгэ къуажэхэм я тхыдэм къыхэщыж фІэщыгъэцІэхэр

щІыпІэхэм Іэпхъуэу къэзыкІухьа адыгэ къыхощыж. Индыш - Псыжь и ижьырабгъумжылагъуэхэм я тхыдэм къыхощыж зды- кІэ къыхэлъэдэж псыуэ къыхощыж. Къуэ**щыпсэуа щІыпІэхэм я фІэщыгъэцІэ куэд**. быщ псы кІуэцІ - иджырей Къумыщ къуа-жэм Мыр мыхьэнэшхуэ зиlэ lуэхугъуэш, сыту ищlагъымкlэ (Псыжьыпсым лъэмы-жыр жыпіэмэ фіэщыгъэціэжьхэм я нэхъыбэр яІэшІэхужауэ къагъэсэбэпыжкъым, иныкъуэхэри хамэбзэ зэхъуэкІыкІэ хабзэхэм ирагъэувэкІэрэ апхуэдизу яхъуэжащи, я аращ Хьэжрэт гъуэгужь - Гумыпс къыкъежьапіэхэр адыгэ псалъэхэм зэрыхуэкІуэжыр нэгъэсауэ къыпхуэхутэжкъым.

АБЫХЭМ ящыщщ Тебэрды, Псыжь, Инжыдж ЦІыкіу, Инжыджышхуэ, Уарп, Щхьэгуащэ. Лабэ псыхъуэхэм хьэжрэт жылэхэр здыщетіысэха щіыпіэхэм, Іуащхьэхэм, псы ціыкіухэм я ціэр.

Мы тхыгъэмкІэ фи пащхьэ идолъхьэ адыгэ къуажэхэм я тхыдэ лъагъуэхэм дыщрикІуэм, адыгэ фІэщыгъэцІэжьу мы псыхъуэхэм дызыпэщІэхуахэр. Инжыдж ЦІыкІу псыхъуэ, Базырджэнхэ я псынэжь - Ботэщей къуажэмкіэ Инжыдж Ціыкіум къыхэлъадэу

къэгъэлъэгъуащ. **Бэтэгъэжь** - Зеикъуэ и адрыщІ Іуфэм къыщылъ щІыпІэу итщ. Ар дыдэр Ин-

жыджышхуэ и Іэгъуэблагъэми къыщыхощ. Зэлэн щыгу - Али-Бэрдыкъуэ и къухьэпіэмкіэ къыщылъ Гынгухъущхьэм ищхьэжкіэ иІэ лъагапІэм и цІэу къыхощ. «Наш аул Али Бердуковский (Хахандуковский)» тхылъми, къуажэм и тхыдэм лъэlэс иджырей тхылъхэм къыхэщыжу и лъэужь дгъуэтакъым. Арами, ХХ лыщыгъуэм и етіуанэ іыхьэм, щіыпіэ фІэщыгъэцІэжьхэр къэзыхутэжу, мы лъэныкъуэмкіэ къэкіуа Кіуэкіуэ Жэмэлдин и лэжьыгъэми къыщыдгъуэтащ. Klyэкlуэм ар къыжезы ауэ итыр Али-Бэрдыкъуэ къуажэдэс Маху Мусэщ. Мы фІэщыгъэцІэм мыхьэнэ ин иІэщ. Япэрауэ, ар къызытекІар адыгэ псалъэщ - зэлэн, къызэрылэжын -«договориться, прийти к согласию». Зэлэн щыгум и цІэм къыбжеІэ ар хэгъуэгум пасэм щыпсэуа адыгэхэм я зэгурыІуэныгъэ щІыпІзу зэрыщытар. Ар зи цІз лъагапІзм и лъэныкъуитымки къышылъ псыхъуэхэми. псы ежэххэми я цІэр абы къызэрытекІам шэч хэлъкъым. Зэвгъапщэ: «Зэлэн щыгу» - «Зе-

Къамылыкъуэ - Инжыдж ЦІыкІум и ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэжу къыхощ. Кхъузанэкхъэ - Инжыдж ЦІыкІу и ижьырабгъумкіэ ирехыу щыіэ къыппэщіэхуэ фіэщыгъэціэщ. Адыгэхэр здыщыпсэу щіыгухэм куэду къыщыппэщІохуэ. НэгъуэщІу йоджэ «Іуащхьэ бын» цІэмкІэ. Псыхуом - Къиугъуейуэ, зэпІэзэрыту къежэх зи хабзэ, Марыхъу псым къыхэлъэдэж, нобэ «Аксаут»- кІэ зэджэ псыращ. ХьэщІэмахуэ Іуащхьэ - Инжыдж ЦІыкіу и ипщэмкіэ иізу къыхощ. Инжыджышхуэ псыхъуэ Дыгъужьыб - Беслъэней ипщэмкіэ къыщылъ щіыпіэу къыхощ. Лъакъуищ - ПсэукІэ Дахэ къуажэм и ищхъэрэ къухьэпіэ лъэныкъуэмкіэ къыщыппэщіэхуэ щІыпіэ. Инжыдж Ціыкіу псыхъуэми деж къыхощ «Пхъэ лъакъуищ Іуащхьищ» фІэщыгъэцІэр. Шэтлауч - ПсэукІэ-Дахэ ищхъэрэкъуэкІыпІэ лъэныкъуэмкІэ, Инжыдж ЦІыкІу псыхъуэм ижьырабгъум къыІулъ щІыпІэхэм зэрахьэ фіэщыгъэціэу къыхощ. Щыгущі ды псыхъуэхэр Дэгъуэт - Псыжь къыхэлъадэ псыуэ къэгъэлъэгъуащ. Дыгъуагъуэ -Хъумэрэ ипщэкІэ Псыжь къыхэлъэдэж псы. Жыгуэнэз (Джегонас) - Псыжь ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псымрэ бгыжьэмрэ я цІэщ. Жыгуэтэ (Джегута) - Псыжь ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псымрэ бгыжьэмрэ я

ЖыгейщІэхъу - Хъумэрэ къуажэм и Іэгъуэблагъэм къыщыхощ. Жьэгъу лъабжьэ -Хъумэрэ ипщэкІэ уридэкІуеймэ узыхуэзэ

Кавказ зауэжьым кърихужьэу, щІыпІэ- бгыжьэмрэ абы и щІагъымрэ зэрахьэ цІэуэ здытелъ щІыпІэм хуэзэу). Къуэбыщ псы кіуэці жиіэмэ - «вода, замкнутая в ограниченном пространстве ущелья» къикіыу щежьэу, иджырей УчкекенкІэ къышхьэдэхыу, Карачаевск къалэм ипщэкІэ, иджырей Каменномостым деж зэпрыкІыпІэ иІэм ухуэзышэ гъуэгу. ХьэщІэукІ - Тебэрды и сэмэгурабгъумкІэ къыщылъ нэпкъ, къыр. Хъыцэкъуэ - Тебэрды псыхъуэ. Шокуэ - Псыжь и сэмэгурабгъумкіэ къыхэлъэдэж псы ціыкіу. Шыгуарэ, Шыгуарэ цІыкІу - Хъумэрэ ип-щэмкІэ. Псыжь ижьырабгъумкІэ къыхэ-лъэдэж псы цІыкІухэ. Уарп псыхъуэ Дэдэнжьиишхуэ, ДэдэнжьийцІыкІу - Уарп къыхэлъэдэж псыщ тІури. Хъан Джэрий и тхылъым къыхощ. Джэджэн - Отраднэ деж Уарп и сэмэгурабгъумкІэ къыхэлъэдэж псыш. Адыгэ псалъэщ. *Джэджэн - «переливаться* цветом»).

> ЖылэтІмэз (Джелтимесские высоты) -Уарпрэ Лабэшхүэрэ я куэщІым илъ мэзылъэ бгыжьэм и цІэщ (Апостоловым и тхыгъэм къыхощ). Щхьэгуащэ (река Белая) псыхъуэ Абагъуэ - Щхьэгуащэ псым и сэмэгурабгъумкі э къыхэлъэдэж псы. А ціэ дыдэр Шугъусэ бгым ищхъэрэ бгыжьэм ирикІуэу къегъэлъэгъуэж Апостоловым. Вийдыкъуэ Щхьэгуащэ и ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псы цІыкІуу Хъан- Джэрий къегъэлъагъуэ.

> Гъуд - Щхьэгуащэ и Іуфэм, Даховскэ станицэм къыбгъурылъ бгылъэ. Гъузэрыплъэ -Шхьэгуашэ и ипшэкіэ шыіэ бгым, псы къыхэлъэдэжым, жылэ щысым я цІэщ. Дахъуэ (Дахэ) - Лабэрэ Щхьэгуащэрэ я куэщ ым дэт бгыхэм, Щхьэгуащэпсым ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псыхэм я цІэщ. Абы и Іуфэм Іус Даховскэ станицэ и цІэр «Даховский отряд» абдеж тіысам къытекіауэ иджы ягъэхъыбарми, ахэр хэгъуэгум къыщимыхьами щыпіэм ціэр зэрихьэххэт.

> Джэгуакіуэ (Дегуак) - Щхьэгуащэ псым и сэмэгурабгъумкіэ къыхэлъэдэж псым, Даховскэ станицэм и адрыщІ Іуфэм къыщылъ губгъуэм зэреджэщ. Дыдыгуш - Щхьэгуащэ и ипщэ ижьырабгъу лъэныкъуэм къыщылъ бгылъэм и цІэщ. Жымарыкъуэ (Джимарук) - Щхьэгуащэ и къежьапіэмкіэ шылъ бгы.

Къамылыкъуэ (Чамлык) - иджырей Хьэгъундыкъуейм (Али-Бэрдыкъуэ) купщІэ хуэхъуа жылэр Щхьэгуащэ и Іуфэм здыІусам деж, блэж псы цІыкІущ (Щхьэгуащэ холъэдэж). ТхьэщІ - Щхьэгуащэрэ Лабэ ЦІыкІумрэ ипщэ куэщіым иіэ щіыпізу къыхощ. Лабэ псыхъуитІым Ажэкъуэ - Лабэ и ижьырабгъумкіэ къыхэлъэдэж псымрэ абы къыіулъ хъупіэмрэ. Архъыз - Лабэ ипщэкіэ щыіэ къущхьэхъу хъупІэ. Ахъмэтыбг - Лабэшхуэмрэ Лабэ ЦІыкІумрэ здызэхэлъэдэжым пэгъунэгъу бгыжьэ кІыхь. Архъэшу и сын -Ахъмэтыбгым и щыгум тет мывэ сын лъагэ. Гъуагъэ - Лабэ и ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псы. Дамэгъурц - Лабэшхуэ ипщэкІэ къыхэлъэдэж псым, абыхэм я къежьапІэ-(Шугус) - Инжыджышхуэрэ Лабэшхуэрэ я хэм щыlэ бгымрэ щхьэдэхыпlэмрэ я цlэщ. къежьапІэхэм щыІэ щІыпІэхэм я цІэщ. Иджы зэратхыр «Дамхурцщ». Ауэ къызы-Шыбланэкъуэ - иджырей Кхъувы къуажэм и текlар адыгэбзэщ - Дамэ+гъурц - «каменисщіагъкіэ Инжыджышхуэ къыхэлъэдэж псы тое, сухое плечо». Дамэщіыкъуэ - Лабэ цІыкІу. Шылыч - Чэфар (Кяфар) псым и сэ- къыхэлъэдэж псыщ. Джэдуунэ - иджырей мэгурабгъумкІэ къыхолъадэ. Псыжь, Тебэр- Лабинскыр зытес щІыпІэм щыса адыгэ жылэм и цІэщ. Зэгъдан - Лабэшхуэ и ипщэм ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псы. Къызылбэч - Лабэ ЦІыкІу и ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псыщ. Кхъужьджабэ - Лабэшхуэ и ижьырабгъумкІэ къыхэлъэдэж псы цІыкІумрэ абы къы улъ щ ып эмрэ я ц эщ. Шэкъан -Лабэ псыхъуитІым я куэщІым иІэ мэз. Шэрэдж (Шередь) - Лабэ къыхэлъэдэж псы. Хъан-Джэрий и тхыгъэми къыхощыж.

БЕМЫРЗЭ Зураб.

Адэшхуэхэм я лъэужьым иту

Тхыдэ гъуэгуанэ кІыхь къэзыкІуа ди адыгэ лъэпкъым игъэващ гугъуехь инхэр, къызэринэк ащ нэпсрэ лъыкіэ гъэнщіа лъэхъэнэ хьэлъэхэр. АтІэми, адыгэр ноби къызэтенащ зи гур зымыгъэкіуэдрэ япэ ита нэхъыжьыфіхэм яхуэфэщэн шІэблэ узыншэ къызэщізувэ, дуней псом пщізрэ щіыхьрэ, іулыджрэ гулъытэрэ щызиІэ лъэпкъ уардэу. Лыгъэрэ хахуагъэкіи адыгэ щіалэхэм, адрей бгырыс лъэпкъхэми хуэдэу, къапэхъун куэд зэрыщымы эри шэч къызытумыхьэжщ. А псалъэхэм я щыхьэт наlуэщ илъэс ещанэ хъуауэ ди къэралым гъунэгъу щІыналъэм щригъэкіуэкі дзэ Іуэху хэхам адыгэ щіалэхэр щхьэмыгъазэу зэрыщызауэр, **ЗЫХЭТЫМ** фіыкіэ къахэщрэ дзэпщхэм я фіыщіи щытхъуи къыхуагъэфащэу.

ТЭРЧ щІыналъэм хыхьэ лъэпкъ Курп Ипщэ (Ислъэмей) Гувэжокъуэхэ ДжэбрэІилрэ Мадинэрэ (Бэлэтокъуэхэ япхъущ) я зым бжьахъуэ ІэщІагъэр пылъу. цІэрыІуэщ илъ хабзэ екІумнэхъыжьыфіхэмкіэ. Джэб- хуэдизу лъэпкъ тхыдэмрэ щіыжыным щіобэн. рэіил и адэшхуэ Шокудз щэнхабзэмрэ дахьэхырти, Хьэмзэт зауэм ц лІыгъэрэ хахуагъэрэ хэлъу КъБКъУ-м и тхыдэ факуль- махуэр куэдым гукъинэ хэтащ 1941 - 1945 гъэхэм тетыр ехъул Іэныгъэк Іэкъиу- ящыхъуауэ щытащ. Адыгэ екІуэкІа Хэку зауэшхуэм. Ар хыжащ, адыгэбзэмрэ лъэп- джэгу зэхэзыубла щІалэхэм ящыщщ Украинэр фашис- къым и тхыдэмрэ ятеухуа ар яхыхьат адыгэ ныпыр тыдзэм къы із шізныгъэ къзхутэныгъэ лэ-хуарзэу лъагэу и іыгъыу. хуит зыщІыжа, иужькІэ Ев- жьыгъэ куэд иІэщ. ропэм и къэралхэми щхьэхуитыныгъэ къахуэзыхьа зиІэ, абыхэм я гъащІэмрэ я гъэгъуэтыжат, зи бын езысовет зауэлІхэм. Щалъхуа дуней еплъыкІэмрэ зи гъуа- гъажьэхэми гъуэгуанэ теущІынальэр, къызыхэкІа и зэ щІалэщ СВО-р щаубла вэхэми я псэм нэхугъэ гуэр лъэпкъ уардэр фіыуэ зы- илъэсым лъандэрэ зауэ кърилъхьэу, фіым щыгу-лъагъу Шокудз хэлъ хьэ- Іэнатіэм Іут Гувэжокъуэ гъыу. «Псапэ къихьащ лыфІхэм я нэхъыбэр къищ- Хьэзрэт. ДжэбрэІилрэ Ма- нэжэгужагъ гупым къытащ абы и къуэ Хьэмтlа- динэрэ я бын пажэм, щlалэ хэзылъхьа щlалэм», - къыкъэ. Ари и щІалэгъуэм щы- закъуэм игурэ и щхьэрэ хужаІэрэ псори ехъуэхъуу гъуэ Хэкум къалэн пэж зэтелъу зауэм дэкlащ, къэ- ирагъэжьащ Хьэмзэти ар

хэкупсэ адыгэлІ

хуищащ, и гущэм щихъумэ ралыр къызэреджэу. Зи зыхэт гупри, мамырыгъэм и

лъагъуныгъэр, ныбжьыр илъэс 23-рэ фІэгурыщізу щыізм я нэ- кіа мыхъуа щіалэщізр кузхъыщхьэхэм ящыщыр, и дым хунэсакІэщ. Курыт къуэ ДжэбрэІил тыгъэ школыр ехъулІэныгъэкІэ хуищІу. Ар и ІэщІагъэкІэ къиуха нэужь, бгъэдэлъ тхыдэджщ, егъэджакіуэщ, щіэныгъэм щыхигъэхъуащ Іуэхум дихьэх Тэрч къалэм дэт технищыпкъэхэм кумым. Абы иужькlэ дзэм ящыщщ. Тамбовскэ облас- ираджэри, Хэкум къулыкъу тым и еджапіэхэм ящыщ хуищіащ, пщіэрэ щытхъурэ Дзэ къулыкъум унагъуэ дахэр щ Іып Іэм щы- щызэзыгъэгъуэта, иужьк Іэ къыпэрык Іыжа къудей уэ Москва МэзымкІэ и къэрал СВО-м ираджахэм яхэту кіэ, къитаджэ щіэблэ узын- университетыр къыщы- гъунэгъу щіыналъэм 2022 шэмкіэ, нэхъыщхьэращи, я зыухыжа Гувэжокъуэр ап- гъэм кіуауэ ар хуит къэ-

Хьэмзэт зауэм щыдэкlа Апхуэдэ теплъэгъуэм къы-Апхуэдэ нэхъыжьыфІхэр зэхуэсахэм я гур къызэри-

фэгъу щхъуантІагъэр зи теплъэ адыгэ ныпри хуарзэу яшхьэшыту.

- Фи нэмыс нэхъ лъагэ ухъу, хъыджэбзитІымрэ зы щіалэ закъуэмрэ диіэщ унагъуэми, дэтхэнэр хэбдзын - адэ-анэм бын псори я зэхуэдэщ. АтІэми зи закъуэм нэхъ утегужьеикlауэ ущытщ, - жеіэ Джэбрэіилі. -Зауэ ІэнатІэм Іухьа нэужь, щіалэм деж сыкіуащ си ныбжьэгъу щалэ Шыбзыхъуэ Къазбэч си гъусэу, Къэбэрдей полкым хэтхэм зэмылІэужьыгъуэхэмрэ щыгъынхэмрэ яхуэсшэурэ. Япэу дыщыкІуам зэхэуэ гуашІэм дрихьэлІауэ щытати, куэдрэ си нэгум щІэтащ а гужьеи-Адыгэ щ алэхэм зэракіуэціылъыр, гушхуэ лІыгъэрэ хахуагъэрэ зэрахэлъыр слъэгъуащ абы щыгъуэ. Си адэшхуэм и лъэужьым ирикІуэ хуэдэ, Хьэмзэти Украинэ къэралыр хуит къэзыщІыжхэм яхэту мэзауэ. Ди зауэлІхэм ящыщ дэтхэнэри Алыхьым къихъумэ..

2023 гъэм Хьэмзэт уІэгъэ хъури, сымаджэщым щІэлъащ. И узыншагъэр зэтеувэжа нэужь, зауэ Іэна-тІэм Іуувэжауэ Осетин полкым и 3-нэ ебгъэрыкІуэ бригадэм хэту бийм пэщІэтщ. Хьэзрэт гъусэ къыхуэхъужащ и классэгъуу шыта, иджы зауэлІ хахуэу дзэм къулыкъу щызыщІэ Урым Алим Албиян и къуэр. Пейтенант нэхъыжь Урымыр зауэ зэфІэкІ лъагэ зыбгъэдэлъ адыгэ щІалэщ. Офицер къэмылэнджэжыр ротэм и командирщ, замполитщ, ипэкІэ штабым и унафэщІу щытащ. Зи сабиигъуэр зэдэзыхьа, школым щызэдеджа адыгэ щІалэхэр зэш пэлъытэу фронтым Іутщ, зыр адрейм хуэсакъыу, зэдэІэпыкъужу, зэрыгъэпэжу. Аращ адыгэм «зэш псори зы анэм къилъхуркъым» щІыжиІэр.

Зауэм къыщигъэлъэгъуа лІыгъэм папщіэ Гувэжокъўэ Хьэзрэт къыхуагъэфэщащ «Хахуагъэм папщІэ» медалым и етІуанэ нагъыщэр. Апхуэдэ къэрал дамыгъэ лъапІэхэр къратащ офицер хахуэ Урым Алими. Адыгэ щІалэхэм, зи Хэку-анэм и хъумакІуэ, и къыщхьэщыжакіуэ, ліыгъэрэ хахуагъэрэ зыхэлъ ди зауэлІхэм, дохъуэхъу къэралым пщэрылъ къащищІа къалэн гугъур екlуу, пэжу зэфlахыу узыншэу, Іэпсолъэпсоуэ я адыгэ лъахэм я лъэр щытрагъэувэжыну, я унагъуэхэм гуфіэгъуэкіэ екіуэліэжыну. Зи бын а ІэнатІэ гугъум нобэ Іутхэми яІуэтэжыну, я щіэблэм яфірэ я фІыгъуэрэ ялъагъуу куэдрэ

ЖЫЛАСЭ Маритэ. Сурэтхэм: (сэмэгумкіэ къыщыщІэдзауэ) Гувэжокъуэ Хьэзрэтрэ Урым Алимрэ. Гувэжокъуэ ДжэбрэІилрэ (адыгэ фащэ зыщыгъращ) Шыбзыхъуэ Къазбэчрэ зауэліхэм я деж лъагъунлъагъу щыІэу.

якІэлъыплъыну ди гуапэщ.

1864 - 2024

Кавказ зауэр зэриухрэ илъэси 160-рэ зэрырикъум ехьэліауэ КъБР-м ЩэнхабзэмкІэ и министерствэм, Дунейпсо Адыгэ Хасэм, республикэм и жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм, район, къалэ щіыпіэ администрацэхэм зэгъусэу къызэрагъэпэщ Іуэхугъуэхэр республикэм и щІыналъэ псоми щокіуэкі.

> Нобэ, накъыгъэм и 21-м

Налшык къалэ «Псэ жыг» фэеплъым деж сыхьэт 11:30-м пэкіу щекіуэкІынущ, удз гъэгъахэр щагъэтІылъынущ. Мэлбахъуэ Тимборэ и

цІэр зезыхьэ Лъэпкъ библиотекэм (Налшык къалэ) цыхухэм япэіэщіэу (дистанционнэу) видео дерс иригъэкІуэкІынущ, Кавказ зауэр художественнэ литературэм къызэрыхэщыжым теухуауэ. ІуэхущіапІэм нобэ къыщызэІуахынущ «Адыгэхэм я зы фэеплъ махуэр» зыфІища гъэлъэгъуэныгъэри (накъыгъэм и 30 пщІондэ ар зэхэтынущ). КъищынэмыщІауэ, Лъэпкъ библиотекэм накъыгъэм и 15-м къыщыщІэдзауэ щокІуэкІ «БлэкІа илъэсхэр тщымыгъупщэу» выставкэри (накъыгъэм и 25-м хуащІыжынущ)

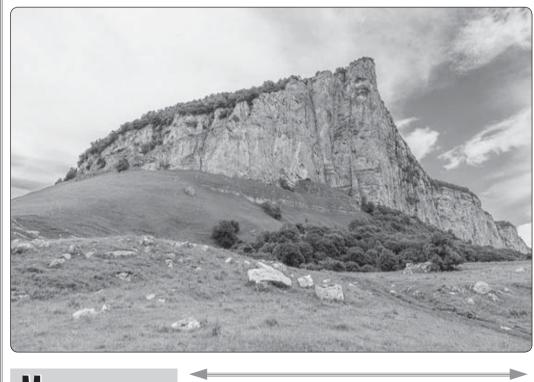
КъБР-м и Лъэпкъ музейм нобэ къыщызэlуах суих едмехдетфед едмехтед лъабжьэ гъэлъэгъуэныгъэ (ІуэхущІапІэм и гъэтІылъыгъэхэм щыщу). Выставкэр мэкъуауэгъуэм и 15-м пщІондэ екіуэкіынущ.

Кэнжэ ЩэнхабзэмкІэ и унэм нобэ сыхьэт 14-м щ идзэу, «ЩІы ІэмыщІэ» литературэ-макъамэ пшыхьыр

щекІуэкІынущ. Налшык къалэм и библиотекэхэр къызэщІэзубыдэ Іуэхущіапіэ нэхъыщхьэм Іуэхугъуэ зэхуэмыдэ куэд къызэрегъэпэщ - «Ди тхыдэм и махуэ хэха» тхылъ гъэлъэгъуэныгъэр, «Блэкlам теухуа хъыбархэр» сыхьэтыр, «Адыгэхэр: тхыдэмрэ щэнхабзэмрэ», «Фэеплъ махуэ» выставкэхэр, «Псэ жыг» фэеплъым деж зыщегъэплъыхьыныр, Тхыдэр художественнэ тхыгъэхэм къызэрыхэщыжым щытепсэлъыхь зэхуэсыр.

Апхуэдэуи республикэм и район, къуажэ псоми нобэ Адыгэхэм я фэеплъ махуэм теухуа сурэт, тхылъ гъэлъэгъуэныгъэ тхыдэмкіэ дерсхэр, нэгъуэщІ Іуэхугъуэхэри щокlуэкl.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

Мы махуэхэм

Накъыгъэм и 21,

♦Кавказ зауэм хэкІуэда адыгэхэм я фэеплъ махуэщ Хьэршым и дунейпсо ма-

хуэщ ♦Шейм и дунейпсо махуэш

ЗызэхэщІыкІынымрэ зыужьыныгъэмрэ яхуэгъэпса шэнхабзэ зэмылІзужьыгъуагъэм и дунейпсо ма-

♦ 1864 гъэм илъэсищэм щІигъукІэ екІуэкІа Кавказ зауэр увы ащ. ♦2004 гъэм Налшык къа-

лэм къыщызэІуахащ Кавказ зауэм хэкІуэда адыгэхэм я фэеплъ.

Дунейм и щытыкІэнур «pogoda.yandex.ru» сай-

тым зэритымкІэ, республикэм пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 16 - 20, жэщым градус 13 щыхъунущ. ЩІым и тырай. малъхъэдис щытыкІэм балли 4-кІэ зихъуэжынущ.

Накъыгъэм и 22, бэрэжьей

♦Биологие зэмылІэужьыгъуагъэм и дунейпсо махуэш

◆ 1914 гъэм къалъхуащ адыгэхэм къахэкІауэ Тыркум щыпсэухэм ящыщ спортсмен, Европэм бэнэкіэ хуитымкіэ и чемпион, 1948 гъэм екіуэкіа Олимп

тыкІэм балли 5-кІэ зихъуэжынущ. ЩХЬЭЩЭМЫЩІ ИЗЭЩ.

джэгухэм дыжьын медаль

къыщызыхьа **Джандемыр**

♦ 1946 гъэм къалъхуащ фи-

лологие щіэныгъэхэмкіэ

доктор, ЩІДАА-м и акаде-

мик Озбек (Едыдж) Ба-

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сай-

тым зэритымкІэ, республи-

кэм пшэр техьэ-текІыу

щыщытынущ. Хуабэр ма-

хуэм градус 15 - 19, жэщым

градуси 9 щыхъунущ.

ЩІым и малъхъэдис щы-

(Гугъэв) Адыл.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Хамэ хэку сыщытхъэ нэхърэ, си хэкужь сыщылІэ.

AP

Хьэмзэны-

къуэ Умер

Нарт Іеркан,

Болу (Пэды-

сейхьэблэ

Тырку къэра-

лыгъуэм ди

щэнхабзэр

къуажэ):

щІалэгъуалэр дыхуей къудей-

мэ. Нобэ Тыркум и унафэщІ-

хэми уопсэлъэф, мыбы щы-

псэу лъэпкъхэм ди щэнхбзэр,

бзэр тхъумэнымкІэ Іэмалхэр

къытхузэрегъэпэш. Шапхъэу

къэсхьынщ накъыгъэм и 21

махуэр. Дахэу дызэхуосри,

уэрамхэм дыкърокіуэ, хы

ФІыціэ Іуфэм пэкіухэр щыдо-

гъэкіуэкі, унафэщіхэм щыщ

къытхохьэри, псалъэ гуапэ

къыджа!э. Ди Хэкур зыхэт

Урысей Федерацэми аращ.

Сэ абы зэи сыщы акъым,

визэ Іуэхухэр зэрыгугъум

щхьэкІэ сыкІуэфыркъым, ауэ

шы ахэм хъыбар къытхуахь.

интернетымкІэ долъагъу, я

лъэпкъ Іуэху зэрахуэжу зэ-

рыпсэур. И нэхъ мащ эрамэ,

дуней псом щикъухьа адыгэ-

хэр щІэх-щІэхыурэ Кавказым

Трам Эфе

Асил Корк-

маз, Эскеше-

хир (Бельпи-

нар къуажэ):

- Ди лъэ́п-

къым шыш

Илъэс къэсми Шъыгъо-ШІэжь Мафэм тыгу къэтэгъэкІыжьых Урыс-Кавказ заилъэхъан лъэпкъым ишъхьафитныгъэ къаухъумэзэ зыпсэ зытыгъэ ліыхъужъхэр. Ахэр адыгэхэм ятарихъ шІэжьы мыкІосэжьын жъуагъохэу къыхэнагъэх. Ахэмэ аціэхэр адыгэ Іоры-Іуатэм чанэу дэлэжьэгъэ шІэныгъэлэжьхэм яхьатыркІэ къытэнэсыжьыгъэх. Непэрэ мафэм тыгу къэдгъэк ыжын тиліыхъужьхэр: Шырыхъукъо Тыгъужъ, ХъорэлІыкъо Хьамырз, Бракъый Лъэпшъхьакі. Алджэрыекъо Кущыку, Хъырцыжъыкъо Алэр, Нэпсэу Хьэжъуагьу, Хатыгъу Щэбан, Даур Хьэпакъ, Хьахъупэкъо Чэрый (Тхьаркъуахъо), Хьаудэкъо Мамсыр, Пцэшэ Дол, Анцокъо Хьэкъар, Пцэшэ

гъукІ, Зэишъу Къасболэт, Занэкъо Сэфэрбый, Занэкъо Къэрэбатыр Сэфэрбый ыкъу, ЦутхьакІумэ Къамболэт, Бэрзэдж Хьадж Исмахьил Дэгумыкъо, Бэрзэдж Хьадж хъужъ лъэшым ышІыхэрэм Дэгумыкъо, ШыупакІо Шъэумыз, Шэ- шъыпкъэу щытыгъ итеплъи, рэліыкъо Тыгъужъыкъо Къызбэч, Шэуджэн Джырандыкъу, Урым Джанхъот, Атэжъыкъо хъугъэу къыпшlошlыщтыгъэ». Исмахьил, Атэжъыкъо Адыл-Атэжьыкъо Хьамырз, Абыкъо Исхьакъ, Айтэчыкъо Джамболэт, Къэсэй бэныгъэкІэ къытегущыІэхэрэ-Исмахьил ыкІи нэмыкІхэр.

Хьаджэбирам, Хытыку Хьа-

Мы зыцІэ къетІуагъэхэр лІы- зиІэу тетхахьыхэрэми нафэу хъужь пэрытыгъэх. Ахэмэ къахэщы. ЛІыхъужъ щытхъуанэмыкІзу, тарихъым къыхэ- гъзу Къызбэч къылэжьыгъэр мынагъэу тхьапша заом мыплъыкъожьыгъэу тэ тилъэыхьыгъэр? Непэ нахь игъэкІо- хъан щылъэкІуатэ. тыгъэу якъэбар къэстхымэ сшІоигъу Тыгъужъыкъо Къызбэч, Щырыхъукъо Тыгъужъ, Алджэрыекъо Кущыку, Хъырцыжъ Алэм.

Тыгъужъыкъо Къызбэч ШэрэлІыкъо Къызбэч Ты-

гъужъы ыкъор Адагум псыхъо мэм, е Елизаветинскэ къуа-Іусыгъэ къуаджэу Нашъхьэ джэм апэчіынатізу къикіын зыфиlорэм 1777-рэ илъэсым имо- рад». Ащ елъытыгъэуи къыщыхъугъ. Я XVIII ліэшіэ- чіыпіэ пащэ пэпчъ ашіэщтгъум ыкІэхэм ыкІи я XIX хэри афегъэнафэ... 1824-рэ ліэшіэгъум иапэрэ ныкъохэм илъэсым ноябрэм и 8-м Влаадэжь Адыгэ шъолъырым совым джыри Матвеевым анахь ліыхъужъэу исыгъэмэ ащыщыгъ.

Зэкіэми зэлъашіэрэ тхакіоу хъо Іушъо абдзахэмэ зэіукіэ Хъанджэрые къетхыжьы: щашІыгъ. Ащ хэлэжьагъ зэ-«Къызбэчы икlалэхэр къэзэкъхэм зэраукІыгъэми, уІэгъабэ зэрэтелъми, жъы зэрэхъугъэми къамыубытэу урысхэм зэпымыоу заохэр аришІылІэщтыгъэ. Хьэсан-пашэу Шебжи нэсэу зекІогъусэхэр Анапэ дэсыгъэм илъэlукlэ къэзэрэугъоинхэу Къызбэчы Меккэм кlуагъэ, ау быслъы- макъэ аригъэlугъ. Псыхъохэу мэнхэмкіэ ціэ лъапізу щыт Цафэ, Джеби, Акобыжъ, Суп хьаджацІэми Къызбэч Іэсэнэу, уцужьынэу ашІышъугъэп: Ахэр шапсыгъэхэм агохьаныыпсэ хэтыфэ шапсыгъэ хи, Къызбэч япащэу мы машъыпкъэу къэнагъ. Шъэджа- фэхэм къи- кІынхэу ары. Нэбшъэу, мэкъэхъушхоу, иІэбакІи гырэ 1000 фэдиз мэхъух, а зы

Лъыпскіа гъзницама екімакіа

илъэсищэ зауэм къыщыхъуа Гуэху-

гъуэ куэдым иджыри нэсу дыщыгъуазэкъым. А щхьэусыгъуэр къы-

халъытэкІэрэ, илъэс зыбжанэкІэ

узэІэбэкІыжмэ, КъЧР-м щылажьэ

«ЩІалэгъуалэ Адыгэ Хасэ» жыла-

гъуэ зэщіэхъееныгъэм іуэхуфі

зэфІихауэ щытащ. Лъэпкъ жыла-

гъуэ зэщІэхъееныгъэм къызэри-

гъэпэща «Circassia TV» проектыр

адыгэм и тхыдэ гуауэр къэтІэ-

щІыным иужь ихьащ. А лэжьы-

ЗИ ГУГЪУ тщІы Іуэхугъуэр къыщы-

хъуащ Кавказ зауэр щекІуэкІа лъэ-

хъэнэм, нобэрей Къэрэшей-Шэр-

Урысейм Къэбэрдейр къизэуа

нэужь, щІыпІэм щагъэува хабзэм

еувэлІэн ямыдэу, къэбэрдеипщхэу

Къэрэмырзэ Алийрэ я цІыхухэр я

гъусэу щэхуу Хэкум икјуэсыкіри,

Кавказым и КъуэкІыпІэ лъэны-

къуэмкІэ Іэпхъуат, я цІыхухэмрэ

Ажджэрий Кушыку Хуарзэ псы-

щхьэр тысыпіэ ищіащ, Къэрэмырзэ

Алий Лабэпсым зэпрыкІри, Ахъ-

мэтыбгым щІэтІысхьащ. Кушыкупщ

хуэдэу, Алии зи лІыгъэрэ зи ха-

хуагъэрэкіэ ціэрыіуэ хъуа, щытхъурэ

щІыхьрэ зи джатэкІэ къэзызэуа за-

уэлІт. Абы и гъусэу а къуажэм дэст

адыгэхэм «шыщхьэмыгъазэ» зы-

фІаща уэркъ Щоджэн Шумахуи.

Ахэр зыдэтІысхьа быдапІэм къы-

мурад ищІащ «генерал плъыжькіэ»

Алексей. Къарэмырзэ Алий и къуа-

жэр а генерал плъыжь лъыифым

ШОРЭ Хьэсин

ИщІэжынщ зэманым

хьэкум захуэ

Сыт къыщыдгъуэтыжыр ди лъэпкъ сахуэм.

Хэт къытхуэзыхьар дэ щыгъуэ махуэр,

Дымыгуфізу сыт дыщізнэщхъейр?

Ахэм я жэуапыр, тенджыз ФІыцІэр

Псалъзу щытыгъамэ къыджиІэнт,

Лъэпкъхэм я бээ псомк и итхыжынт.

Ди адэжь гукъуэпсхэр шыкіэпшынэу,

Хэкум щежэх псыхэм лъы хей псынэу

Тхьэр игъагъыу гъыбзэу ягъэшынт,

Хэлъэдам я бжыгъэр къибжыжынт.

Си адыгэм лейуэ къылъысахэр

ДыщІытеткІухьари сыт дунейм?

езыхэмрэ нэхъ хъума хъун папщІэ.

джэсым хиубыдэ щІыпІэм деж

Ахъмэтыбг и лъапэм...

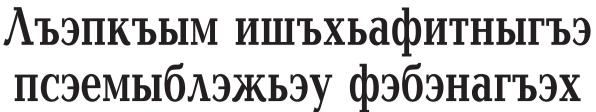
Ажджэрий и

щІалэгъуалэр

къуэ Кушыкурэ

къагъэсэбэпу,

зытеухуар

къэпІон хъумэ, ащ псэемытебэнэнхэу рахъуахьыгъ...». блэжь банэу а шапсыгъэ лІы-Джащ фэдэу, зэпыу имы э лъэшІэжь заом пчыкІэ машІоу ащ изекІуакІи адыригъэштэ щышІэтэу, ыпсэ пэтыфэ шышъхьэмыгъазэу, пыи псэІухэу джащ фэдэ дунэе къижъукІилъэс 40-м къехъурэ Тыгъукъутэжьым хэтыным пае къэжъыкъо Къызбэчы къыхьыгъ, уІэгъих телъэу мэзаим и 28-м Къызбэчы ипсэемыблэжь 1840-рэ илъэсым идунай зекіуакіэ ежь зыщыіэгъэ лъэыхъожьыгъ. хъанэм дыщыІагъэхэу гуфэ-

ми, къепыихэу, гужъ къыфы-

Макъэу рагъэјугъэм ры-

Власовым тхылъ шъэфэу пол-

илъэсым июным и 28-рэм фи-

ыугъоигъэу Ореховэ хыкъу-

фитхыгъэм щыфегъэпытэ:

«Октябрэм и 31-м Джеби псы-

Къызбэч ыкІи рахъуахьыгъ

alус абдзахэхэр хьазырых.

гъуазэзэ,

Щырыхъукъо Тыгъужъ ащыщ горэм адыгэхэм лІы гъунэ зимыІэу къылъыкІуатэцІэрыІоу ахэтыгъэхэр къыщетых нэбгыри 101 хъухэу. Щырыхъукъо Тыгъужъ ящэнэрэу рэу зашІынкІэ фэмыехэу, зыцІэ къыриІорэр. Адыгэ насыпынчъэ гъогум - яхэкужъ жэрыю усэхэм, Іэпэрытххэм къабгынэни хымэ хэгъэгум генерал-майорэу язакъоп, урысыбзэкІэ ыкІи кІожьынхэм теуцуагъэх. Ежь а ІэкІыб ковникэу Матвеевым 1824-рэ хъукъо Тыгъужъы ыцІэ къахатхырэм щыреlo: «Зэлъашlэрэ

ИныбжьыкІэгьум щегъэ-Къызбэчы шапсыгъэ шыу 200 жьагъэу зэо зэпымычыжьымэ тіэкіури. ахэтызэ къыхьыгъ. Заом зыхахьэкіэ, Екіэныкъо зэшитіумэ къызынэсыгъэми а лъэхъан апашізу, ишыкіз машіор къы- дыджым иуіагъэхэр кіыжьыпихэу зэуапІэм щызекІоу. ишылъэгучІэ пэчъахьыдзэм ыштэгъэ чІыгу шъолъырхэр гъогум техьагъэмэ ахэуцуагъ рыригъэубыкІэу, зылъежьэрэм бгъашхъоу лъыбыбэу, лъэулъэпкІ римыгъэкІоу, ичэтэ къихыгъэ пыижъ шъыхьахьыхэмкІэ псэхэх щынагъоу, лъашІэрэ шапсыгъэ оркъэу гъэры хъугъэхэр къыдэзыщыжьырэ лІэбланэзэ игъакъыттебэнэнхэу. Ар агъэцэшІэр Щырыхъукъо Тыгъужъы лын фаеу чІыпІэ ифагъэх. кІэным пае, зэфэдэкІэ Афыкъыхьыгъ. Зыщыкъинэу, заом псышъхьэ къыщегъэжьагъэу имэшІожъоку нахь къызыщызэкІаблэрэм екІоу, ежь къиныр ыштэни, адрэхэр ащ жъым къынэсыщтыгъэх, къыщиухъумэным псэемыблэжьэу игъашІэр къыхьыгъ. Псэемы- кІощтыгъ. А лъэхъаным Тыблэжь ліыхъужъым исурэт гъужъы илъэс 80 ыныбжьы нэм къыкlагъэуцоу лІыбэ хъугъагъэ. орэдхэу «Шапсыгъэ ліыхъу- гъэм щымыгъотыгъэ насыжъымэ ягъыбз», «Абэтэ Бэ- пыр хымэ чІыпІэм щыбгъотыиплъакіи щынагъоу, нэмыкіэу уахътэм чіэпіабэмэ къа- слъэнэй» зыфиіохэрэм едзы- на? Уилъэпкъ имыіэ насып о зы гупшысэ кіуачіэ апкъы-

Тыгъужъы илІыхъужъыгъэ къизыІотыкІырэ орэд шъхьафи щыІагъ. Ар урысыбзэкІэ зэдзэкІыгъэу СултІан Къымчэрые гъэзетэу «Кубанские войсковые ведомости» зыфигорэм 1866-рэ илъэсым къыхиутыгъ.

Дзэ псау ымышІэн ліыхъужъыгъэ Тыгъужъ изакъоу Акіэу Пэзадэ иіэпэрытхымэ ышіагъ, ау пэчъахьыдзэу къызэтырагъэуцоныр адыгэхэм къадэхъугъэп. ГъэкъэралыгъуабзэкІэ лъэхъанэм икІыжьыгъэхэм ехъулІагъэхэр: икІыжьыгъэмэ къакІэлъыкІуагъэхэри, хэкужъым къинагъэ къутэфэ ахэми ыужым къакІэлъыкІуагъэхэри... Джы къакІэчъы... А насыпынчъэ ліыхъужъым иліыхъужъыщэу Щырыхъукъо Тыгъужъи: 1864рэ илъэсым Тыркуем икІыжьыгъ. Хымэ хэгъэгум ишъофэу зэратэкъуагъэхэм хьазаб макІэп ахэм щащэчыгъэр. Зыкъэуухъумэжьыныр СултІан Къымчэрые къызэритхыжьырэмкІэ, Щырыхъукъо Тыгъужъ икъэбархэр хэкуфэхьазыр зэраІорэмкІэ, Тыгъужъы шъхьарихэу Тыркуем щызе-Укъызыщыхъу-

гъо лъэшхэр ахэтых. Ахэми пшъхьэ закъокІэ тэ къэпхын? язакъоп: ежь Щырыхъукъо Ау сыдэу щэрэт фаеми, лІэу щыіагъ, ліэу ліэжьыгъэ, ліыгъэм ижъогъо-гъуазэу, жъым ыгу къыгъэкІэжьэу, кІэм ыгу къыпхъуатэу адыгэ лъэпкъым иошъогу мыкlосэжьын жъогъо нэфэу къиуцуагъ.

Алэджэрыекъо Кущыку Я XIX ліэшіэгъум ия 30 - 40рэ илъэсхэм анахь ліыхъужъ ціэрыю адыгэ шъолъырым шашІыштыгъэмэ ащыщыгъ Алэджэрыекъо Кущыку пщыр. ИлІыхъужъыгъэкІэ, ипсэемыблэжьыгъэкІэ гъэм ишапхъэу, ибзыпхъэу щытхъушхо къылэжьыгъэу, орэдыбэ, къэбарыбэ зыфызэхалъхьэгъэ цІыф Кущыку. гьэу, мыкІосэжьын жъогъо Улапэ щыщыгъ. ЛІыхъужъым тхыгъэ тхылъхэми Щыры- язакъоп ащ насыпынчъэ ыкъо ыкъом ыкъомузэр непи ошъогум къинагъ, къэхъурэ Улапэ щэпсэух. Лъэхъан лІэужыкІэ пэпчъы иакъылы, зэфэшъхьафхэм къатхыжьыгъэхэу Кущыку ехьылІэгъэ жэрыІо усэ 50-м ехъу гуманитар ушэтынхэмкІэ Адыгэ республикэ институтым иархив хэлъ. Къэбархэр хъугъэ-шІагъэхэп, лъыр мычъакъоу гъэ зэфэшъхьафхэм афэгъэхьыгъэх. Ахэмэ пшысэ элементхэр къахафэуи къахэкІы. Ащ фэд, гущыІэм пае, «Алэджэрыекъо Кущыкурэ Сэфралэкъо Мэтрэ якъэбар» зыфигорэр. Сыдэу щытми, зы хъугъэ-шІэгъэ гъэнэфагъэ фэгъэхьыгъ къэбары пэпчъ. Орэдкіэ е гъыбзэкіэ къэіогъэ усэхэр хъугъэ-шІэгъабэхэм язэфэхьысыжь гупшысэхэу зэхэлъых. Шъыпкъэ, якъэlyакіэкіэ зыщызэтекіыхэрэри, зым хэмытэу адырэм кІэу щынагъор къыхафэхэуи къыхэкІыхэми, орэдхэм къаlуатэхэрэр зэпэблагъэх. УрысыбзэкІэ хэутыгъэ тхылъхэми Кущыку ыцІэ къахафэ. Къэбари, орэди, гъыбзи, урыс тхылъхэм къа-Іуатэхэрэми зэдырагъаштэу

рылъ, ар зэпычыпІэ имыІэу зэк!эми апхырыщыгъ: лъэп-къым илэжьыгъи ибгъагъи зыгъэстырэ, яжьэ зышІэу жыбгъэм езыгъэхьырэ, нэжъ-Іужъи, сабыйи, бзылъфыгъи зэхэдз зимы!эу зэхэзыупкІэтэрэ пыидзэ жъалымэм зыпиlэтыгъэу, къэзыубытын кlyaчlэ щымыlэу, пэчъыхьагъом ришэгъэ гъунэпкъэ шъолъыр гъэпытагъэр зэпичымэ атеозэ, утын лъэш языхырэ ліыхъужъ псэемыблэжьэу Кущыку зэрэщытыгъэр ІупкІэу, къахэшы. Кушыку зекіолі зэхэщакіокіэ фэдэ къэмыхъугъэу ыкІи къэмы-хъужьыщтэу орэдым къышelo: гъусэхэм ащыщэу гъэры хъурэр къыдещыжьы, чіым ипіалъэ зыщамышіэжьырэр изекІопІэ чІыпІ, пачъыхьадзэм пчыкіэ машіоу жэхэпкіэ. Джащ фэдэу лыхъужъ псэемыблэжьэу, адыгэ чІыгум иухъумакІоу Кущыку лъэпкъ тарихъ шІэжьым къыхэнагъ

Хъырцыжъ Алэр

Хъырцыжъ Алэр Абдзахэ щыщыгъ. Пщыщэ щахь зыфагоу Шытхьалэ (Белореченскэм) узыдэкІыкІэ джы мэшІокугъогу лъэмыджыр зытелъым дэжь дэсыгъ. Абдзэхэ кІэй ыІэ илъыгъ. Джанчатэмэ ащыщ. Я XIX ліэшіэгъум щыІэгъэ адыгэ ліыхъужъ ціэрыюмэ ашыш. Хъырцы жъыкъо Алэм ихэку, илъэпкъы яшъхьафитыныгъэ хъумэзэ. лыгъэм. цыфы ыпсэ ытыгъ. Лыхъужъыгъэм. псэемыблэжьыным ятамыгъуазэу Алэм ыцІэ адыгэ изэхашІэ хэуцоу, щыщы хъузэ къырэкlo.

Хъырцыжъ Алэм шынэгъошхуи иІагъ, лъытэныгъэшхуи фашІыщтыгъэ. Инджылыз къикІыгъэу, Адыгэ шъолъырым къихьэщтыгъэу Спенсер къызэритхыжьырэмкІэ, 1836рэ Хъырцыжъыкъор ары адыгэ зэјукіэшхом быракъыр апэрэу къыщызыІэтыгъэр. А илъэсым къыщегъэжьагъэу жъогъопшІыкІутІур зыщышІэтырэ быракъыр лъэпкъым изыкІыныгъэ итамыгъэу хъу-

Адыгэ ліыхъужъхэр щэіэфэхэ псэемыблэжь бэнакІо хэу, жъалымагъэм изехьакІохэмкІэ псэхэх щынагъохэу, ем пэшіуекіохэу, шіур ашіэу шы-Іагъэх. Джащ фэдэхэу лъэпкъым ишІэжьы ахэр къыхэнэ-

> ПЭНЭШЪУ Аскэр, гуманитар ушэтынхэмкІэ Адыгэ Республикэ институтым и офыш і.

Лабэдэсхэм я гуауэ Іум къытеувэри, тІуми я фочхэр Майорым и шэр Алий и нэщ ащэм-

зэман дыдэм тетхыхьыжауэ шыташ. Мыраш абы итыр: «Гъатхэм, зы вагъуэ закъуи къэмыблэу Кавказым къышыхъу жэшхэм яшыш зым, нэхъ тэмэму жытІэмэ, 1825 гъэм мэлыжыхым и 1-м, адыгэхэр гущІэгъуншэу зэтезыукІа Ермоловым и унафэкіэ, «генерал плъыжькіэ» адыгэхэр зэджэу щыта Вельяминовым и гъэм щыщ ІыхьэфІщ мы тхыгъэр дзэ фіыціэр лъэсырызекіуэу батальониш, топ 18, кавказ лъэпкъхэу, кубань лъэпкъхэу, къэзакъхэу зэхэту полкитІ Псыжь зэпрыкіщ, Къарэмырзэ Алий и къуажэм екІуалІэри, vэздыгъей мэзым шlэтlысхьаш. Дзэм къыпэшылъ къалэным хэзыщІыкІыр генерал плъыжьым и закъуэт. Ауэ Іуэхур зытетым дзэм хэт адыгэ зыбжанэм гу лъатащ. Дзэм загъэпсэхуу мэзым здыщІэсым. адыгэхэм ящыщ зы яхэкіуэсыкіри. Алий и къуажэм кІуаш. Шыхухэр гъуэлъыжауэ жэщыбгым нэсщ, Къарэмырзэм и щхьэгъубжэм теуІуэри, къыщІишащ. «Сэ урысыдзэм къулыкъу щызощІэ, ауэ уи къчажэм дэс сабийхэмрэ цІыхубзхэмрэ сфіэгуэныхь мэхъу. Уи ціыхухэр ажалым къегъэл, нобэ е пщэдей дзэр къыфтеуэнущ. Генерал плъыжьым дзэ къывишэлауэ уэздыгъей мэзым щІэсщ», - жиІащ къэкІуам. «Уэ ухэт?», - жиІэри, Алий еупщІащ а къэкІуам. «Сэ беслъэней уэркъхэм сащыщщ, си цІэр Кърымджэрийщ, Дохъушокъуэхэ сащыщщ. Пэжщ бжесіар, адэкіэ уэ узэрегуа-

дэк ыурэ я дзэхэр я гъусэу пащтыкІуэщ», - жиІэри, ІукІыжащ. хьыдзэм езауэрт. Урыс пащтыхьым и Къарэмырзэм а сыхьэтым жылэр жыІэ щІэувэн ядэртэкъым, Тыркуми къызэхуишэсри, хъыбар яригъэикІыну хуейтэкъым. Арати, урыс шІаш. АршхьэкІэ, унэхъуным и тхьэпащтыхыым екІуну хуэмей КъэрэкІумэм кІий-гуо макъ и уэжыркъым жыхуаІэрати, ліыжьхэм ядакъым: «Апхуэдэу жаІэурэ дапщэрэ пціыкіэ мырзэ Алий и къуажэр зэтриукІэну адыгэхэр зэджэу щыта Вельяминов драгъэжьэжа», - жаlэри.

МыдэкІэ, Дохъушокъуэм дзэм и деж къигъэзэжа нэужь. Къарэмыр-

ищІри, генералым жриІащ: «Генерал, Къарэмырзэ и къуажэм сыплъати, зыри дэсыжу слъэгъуакъым. Къэбэрдейхэр къуршым ихьэжащ». Ауэ абы генералым жриІэм къедаІуэу щыт Щауэгъурым (ари адыгэу а дзэм хэтт) генералым бгъэдыхьэри, еlущэщащ: «Уи фlэщ умыщl, генерал, Дохъушокъуэм жиlэр, ар пцІыупсщ, бзэгузехьэщ. Сэ иджыпкъуажэм сыкІуэнщи къэсщіэнщ», - жиіэри, шэсащ.

ЕтІуанэ махуэм и пщыхьэщхьэм Щауэгъурым къигъэзэжащ, къуажэр мыхъеяуэ и пІэм зэрисри генералым жриlащ. Дохъушокъуэр ягъэтысащ. А жэщ дыдэм генерал плъыжьым и къэзакъ шуудзэр Бекович-Черкасскэ Фёдор Александрович и ІэмыщІэ ирилъхьэри иутІыпщащ, икіэщіыпіэкіэ Къарэмырзэ Алий и къуажэр къидзыхьыну, лъэсыдзэхэмрэ топхэмрэ нэсыху зыри къыдимыгъэкІыу иІыгъыну.

Бекович-Черкасскор адыгопщ Елмырзэхэ ящыщт. Беслъэн пціапціэ и тал пціанэу, фоч иіыгъыу бжэщхьэ

ліакъуэхэм къатепшіыкіат, и ціэ дыдэр Темырболэтт. Ар езыр адыгэ щхьэкіэ, урыс пащтыхьым гухьауэ адыгэхэр къизэут, гущІэгъуншагъкІэ и тепщэ генералхэм ящхьэпрыкІыжауэ лъакъуащхьэкІэ лъым хэту, сабийхэри ціыхубзхэри зэтриукіэрт. Бекович-Черкасскэм Къэрэмырзэ и къуажэр къидзыхьауэ нэху къекlащ. Иужь иту къакіуэ дзэхэмрэ топхэмрэ пэмыплъэу лъы гъэжэным зи гур хуэлъэ, генералхэм я пащхьэ фІыщІэ щылъыхъуэ Бекович-Черкасскэр нэхущым къуажэм теуащ. Унэхэр ягъэсу, джанэ пцІанэу къыщіэкіхэр яукіыу дзэр жылэм дэзэрыгуащ. Къуажэм и лъэныкъуищыр дзэм яубыдати, къыдэкІыпІэ иІэтэкъым. Епліанэ лъэныкъуэр бгыщыхут, ищІагъым Лабэ щехыжти, фызхэмрэ сабийхэмрэ гужьеяуэ абы елъэурэ, Лабэпсым куэд итхьэлащ. Къэрэмырзэ Алий и пщІантІэм осетин майор Дадымовыр шууэ дэлъэдащ. А дакъикъэм Алий къэп-

кІэ щытехуэри, и щхьэщІыбымкІэ щыпхрыкіащ, и унэм щі эукіуриежу. Шыщхьэмыгъазэ зыфаащауэ щыта Щоджэн Шумахуэ илъэсищ зи ныбжь и къуэ Исмэхьилрэ дыщэкІэ гъэщіэрэщіа и фоч нэхъыфіымрэ къэзакъхэм яІэримыгъэхьэн папщіэ, зэкІэрипхэри, «ДыкъэзыгъэщІам урианэмэтщ» жиlэри, Лабэ и нэпкъ задэм иридзыхащ. Къигъэзэжри, и фыз уэндэгъушхуэр Іэ лъэныкъуэкІэ иІыгъыу, адреймкІэ зауэурэ къуажэм къащыфІыдэкІым, тІури яукІащ. Ипхъу Гуащэхъурей, зи шэгъуэ дахэр, къэзакъхэм яубдри, яукІыжащ. Къэзакъхэм къуажэр ягъэсащ, цІыхухэр зэтраукІащ, мылъкур зэрапхъуащ. Іэщышхуэрэ шыуэ мини 4, дыщэ, дыжьын куэд зэрапхъуащ. ЦІыхуи 139-рэ гъэру, нэхъыбэр сабий, цІыхубз, лІыжь-фызыжьу яубыдри, сэлэтхэм пщыліу хуагуэ-

ЕтІуанэ махуэм къуажэ гъунэгъухэр къызэхуэсри, хьэдэ миным щіигъу щіалъхьащ. Бекович-Черкасскэм и дзэр щІыпІэ шынагъуэм къикІыжа къудейуэ Къейтыкъуэ Жамболэтрэ Ажджэрий Кушыкурэ я дзэхэр я гъусэу къэсат, арщхьэкІэ къуажэм сахуэ фІэкІа зыри къыхэнэжатэкъым. Апхуэдэу гущІэгъуншэу зэтраукіауэ, зэтрагъэсхьауэ щытащ Лабэ lуфэ lycy Ахъмэтыбгым и лъапэм щіэса Къарэмырзэ Алий и къуажэшхүэр.

Щоджэн Шумахуэ и къуэ цІыкІу Исмэхьил - и фочым кІэрипхэу Лабэ бгы нэпкъым иридзыхауэ щыта сабийр - махуищ дэкlауэ псэууэ, ауэ мэхауэ жыг къудамэм фІэлъу къагъуэтыжри къыф ахыжащ.

КъеттхэкІа хъыбарыр зыІуэтэжауз щытар Къардэнгъущ Зырамыкущ. Абы ар къыжра і эжащ Хьэгъунды къуей (Али-Бэрдыкъуэ) адыгэ къуажэжьым щыщ Нэхущ БетІал, Гуэгуш Ахьмэд, Нэней ФуІэд, Жу Іэюб сымэ.

Зыгъэхьэзырар ГЪУКІЭКЪУЛ Иринэщ.

«Накъыгъэм и 21 махуэр сыт фэркіэ? Щыгъуэ зэхуэсхэр фэркіэ куэд хьэмэрэ мащіэ?», - жи**і**эри Тыркум къыщыдэкі «Жьынэпс» газетым щхьэкіэ тхыгъэ игъэхьэзыращ Токгёз

Щалэгъуалэм я еплъыкіэр

Элиф. Ар адыгэбзэкіэ зэдзэкіачэ къытхуригъэхьащ Хьэжбэвыкъуэ Эрдогъан.

къуэ Іеланур Дюран Дюзджэ (Угъур къуа*жэ)*: - Пэжыр жыпІэмэ, накъыгъэм и 21 щыгъуэ шызетхьэфынымкІэ пэрышІэж махуэм уэгъу къытхуэхъу шыІэкъым. теухуэуэ сэ сщіэр мащіэ

дыдэщ. Мыпхуэдэу жысІэнщ, дэ а махуэм и купщІэр нэсу къыджавауэ, фвыуэ дагъэцІыхуауэ къысфІэщІыркъым. СызэрыцІыкІу лъандэрэ сыт шыгъуи гъэлъэгъуэныгъэ, нысашэ хуэдэ Іуэхугъуэхэм сыхэту сыкъэхъуащ. Ауэ щыгъуэ махуэм Іуэху гуэр сыхэтауэ сщІэжыркъым. ЦІыхубэм нэхъ ягурыгъэІуэн хуейщ мыр, шІалэгъуалэм яхузэпкърыхыпхъэщ тхыдэр. Абы папщІэ, шэч хэмылъу, мы махуэм ехьэлІа дауэдапщэхэр нэхъыбэу гъэ къэс къыдэхын хуейщ. Ди нэхъыжьхэм бээм, щэнхабзэм, тхыдэм теухуауэ шІэныгъэрэ гупсысэрэ ябгъэдэлъщ. Ауэ, ди жагъуэ зэрыхъущи, абыкІэ нобэрей щІэблэр абыхэм къакІэроху.

къыщыщІыхьэж

псом щыгъэјун хуейщ. Сыт

хуэдэу? Тыркум и мызакъуэу,

къэралу шыІэм накъыгъэм 21

махуэм епха зэхыхьэхэр щра-

гъэкІуэкІыу ядэу щытын

хуейщ. Дэ илъэс къэс Дюз-

джэ дауэдапщэхэр щыдо-

гъэкІуэкІ. ЗэрыгъэкІий, зэры-

зехьэ хэмыту, дэ уэрамхэм

лъэхъэнэм теухуауэ тщІэр...

Абы нэхъ куууэ хэтщІыкІып-

ХьэшІэ-

Сез-

нэщ-

мыз Селим

гин, Дюзджэ

къуажэ):- На-

къыгъэм 21-р

адыгэхэм ди

дежкІэ нэхъ

Іукбе

махуэ

пащтыхьыгъуэр

хъей дыдэхэм ящыщщ. Абы и

щхьэусыгъуэр сыт жыпІэмэ,

18, 19 ліэщіыгъуэхэм Урысей

паштыхым кавказ лъэпкъ-

хэм ярищІылІа зауэм куэд

зэрихьарщ. Илъэс куэдкІэ

адыгэм, я хэкур яІэщІигъэ-

кІын папшІэ икІи нэхъыбэм

ирагъэбгынащ. А лъэхъэнэм

зышІыпІи зэи шыІатэкъым.

ЦІыху куэд кхъухьхэм ису хым

траутІыпщхьэри, итхьэлар нэ-

хъыбэщ. Ди лІа тхьэмыщ-

кІэхэм я хьэдэхэр бдзэжьей-

хэм Іус яхуэхъуауэ жаІэж. Абы

къыхэкІыу, ди нэхъыжьхэм

бдзэжьей зэрамышхым сы-

щыгъуазэщ. Сэ гъэ къэси

сыхэтщ накъыгъэм 21-м

екіуэкі пэкіум. Сыщогуфіыкі

илъэс къэс цІыхухэр нэхъыбэу

къызэрыдэкІым. Дэ Анитпарк

утыкум дыщызэхуос, щыгъын

фІыцІэкІэ зыдохуапэ, ди

ныпхэр тІыгъыу Джэдидие

мэжджытымкіэ докіуэ. Пса-

лъэншэу гум щыщІэ псор ди

дежкіэ лъапіэщ. Си гур ехуз

ди хэкур зэрыдагъэбгынам,

ди лъэпкъыр ягъэкІуэдыну

къезэуащ

хъэт.

гъуэ-щІэж дэтхэнэ махуэщ. Мы махуэм дуней цІыхуми ди псор щыгъуазэу щытыпхъэт, тхыдэм хэта узыр зэи пкърылей къызытехьа адыгэхэм я кІынукъым. Армырами зымызакъуэу. ЦІыху мелуаным щыдгъэгъупщэ хъунукъым нэблагъэ щыкіуэда, кавказ ар, ди адэжьхэм я фэеплъыр лъэпкъхэм я хэкур щрагъэб- дгъэпэжын хуейш. Ди щІэблэр нобэ зэрыІыгъын. гына лъэхъэнэр ди нэгу махуэщ къызыхэкІам и хабзэр быдэу мыр. Абы и хъыбарыр дуней ищІэн хуейщ

Хэжь Фуркан Акде-Эскемир. (Башехир шара къуа-- 1864 гъэм накъыгъэм и 21 шыгъуэ-

дрокіуэ, ныпхэр доіэт, хы щіэж махуэм дэ дигу къокіыж ФІыціэм удз гъэгъа Іэра- дызыщыщымрэ дызищіымэхэр хыдолъхьэ. Ди макъыр сымрэ. Дапщэщ, дауэ ды-Тырку псом щызэхахын хуэ- къыщыхута мы щІыналъэм? дэу а Іуэхухэм доліаліэ. Ауэ Сыт хуэдиз бэлыхь я фэ дэкіа псом нэхърэ нэхъыщхьэр, зи хэку зрагъэбгынахэм? А езы адыгэхэм а махуэм и упщ эхэм я жэуапыр тщ эн мыхьэнэр ящІэнырщ, къы- хуейщ. Сэ сызэреплъымкІэ, зэрагъэпэщ Іуэхухэм нэхъы- дэркІи Кавказым ис ди бэ къыхыхьэнырщ. Сэ сы- лъэпкъэгъухэмкІи мыхьэзэреплъымкіэ, мащіэщ а нэшхуэ иіэщ мы махуэм.

Дзыбэ Ахъмэт Таймаз, Дюзджэ (Хьэжы Атыф *къуажэ):* - Сэ къызэрысфІэщІымкІэ, апхуэдэ Іуэхугъуэхэм я нэ-

хъыщхьэр цІыху нэхъыбэм гу зылъедгъэтэныр аращи, дахэу, шыІэныгъэ тхэлъу едгъэкІуэкІын хуейщ накъыгъэм и 21-р. А махуэм ди пэкІур зылъагъур Іэмал имыІэу щІэупщІэнущ: «Сыт мыхэр щІызэхуэсар?», - жаІэнурэ. ДыкъращІэ, дыкърацІыху, ди тхыдэр иращІэ. Дэри а тхыдэм дерс къыхэтхыу дыпсэун хуейщ.

Нэхущ Нерит Тандогъду, Эскешехир (Оклубал къуажэ): Иджыпсту хамэ къэралхэм щылажьэ хасэхэм

ирагъэкІуэкІ шыгъуэ-шІэж махуэр икъукІэ мыхьэнэшхуэ зиІэщ, а къэхъуа тхьэмыщкІагъэр адрейхэм къащІэн папщІэ, социальнэ утыкухэр къэдгъэсэбэпын хуейщ. Апхуэдэ ІуэхугъуэхэмкІэщ дэ дыкъызэрацІыхунур. дыдэуи ди лъэпкъым и гуфІэгъуэ махуэхэр тІэтын хуейщ. Дзыбэ

Сэлихь Таймаз. Дюзджэ (Хьэжы Атыф къуажэ): щхьэкІэ зыхуей хуэзэу къызэдгъэ-

пэщу си гугъэкъым щыгъуэ махуэр. Абы и мыхьэнэм и кууагъыр нэхъри зыхэтщІэн хуейщ, цІыху нэхъыбэ щызэхуэсын хуейщ Хасэхэм къызэрагъэпэш пэкІухэм.

> Эмирджан Акдемир, Эскешехир (Башара *къуажэ)*: - Сэ сызэреплъымкІэ.

Хэжь

Зыгъэхьэзырар

НЭЩІЭПЫДЖЭ Замирэщ.

зэрызэтриук ауэ щытам урысхэр а зэм жријар и фіэщ мыхъуауэ гугъэ

> Си лъэпкъ ирах лейхэм я нагъыщэу, Инэрал фэеплъхэр щагъэжар. КъэзэуакІуэ урысей пащтыхым

ЩищІым лъэпкъ пщыкІутІ зэхэзехуэн, «Гуэныхьш» хужы актым я дин зехьэм. Щы і экъым ар гуауэу зэбгъэпщэн.

Дунейм лъэпкъ нэхъыжьу щІым щыпсэухэм Убых псэ хьэлэлхэр хэмытыж. Жэнэт адэжь хэкуу яубыдахэм Я нэхъыжьхэм Хасэ щамыщІыж.

Апхуэдэхэу екіуэкіынкъым гъащіэр — 3э ди лъэпкъ насыпми къигъэзэнщ. Урыс-Кавказ зауэм и ІэрыкІхэр Дэркіэ лъэпкъ гъэкіуэду жаіэжынщ.

Зауэм къыдитами щыгъуэ махуэ Адэжь гугъэу лъэпкъхэр зы хъужынщ, ИщІэжынщ зэманми хьэкум захуэ Лъэпкъ гуфіэгъуэ махуи дгъуэтыжынш.

Пэжыр гъащ і эгрусэщ

Лъэпкъкіэ дызырызми, ягухэр зэпыщіауэ Дыкъуэтащ адэжьхэр куэдрэ Урысейм, Тхьэ унафэм хуэдэу дзыхь зэхуащІыпауэ **Щыпсэуащ икъраркІэ ахэр мы дунейм.**

АдыгэлІхэр дзыхэу я къару щысхьакъым, Жыр мэјухуу бгъэгукіэ бийхэм пэшіэташ. Зэи ліыхъужьыпщіэ ахэр хущіэкъуакъым. Я къэрал къалэнхэм щіыхькіэ бгъэдэтащ...

Ауэ адэжь лъахэ дахэм къефыгъуэжри ХьэІуцыдз гъаблэгукІэ нахуэу зрадзащ, и и жеустки мехакитшал и паштыхых мехаки и паштых мехаки и паш Хэкур къыІэщІатхъыу зауэ къыщІадзащ

Зыри ялэжьакъым а ліыщіыгъуэ кіуахэм, Ди адэжьхэр къабзэу лъэпкъхэм ядэпсэут Хэкур зэрапхъуапэт пащтыхь инэралхэм, Я нэхъчейр текјачэ бейхэм зэхуагуэшт.

ЦІыхухэр я Іэщапэ мафІэм щІаугъуеяуэ,

Гуізу тенджыз «Фіыціэм» жэщу зэпрахут, «Истамбыл» гъыбзэжьыр абдеж щаусауэ Я нэхэр гъущауэ гум уэтэпс къыщ ихут.

Гуауэщ ущыгъуэну хьэкъыншэхэм дежкіэ, Абы лъэпкъ гукъеуэ жыжьэр къыдохъей, Гур десыхьэ мафіэм пэжыр щыжытіэжкіэ, Ди адэжь щІыналъэр дэ къыддонэщхъей.

Хьэкъ зимы і з ціыхуу абдеж хэкі уэдахэр УафитІ зэпытами бжыгъэр темыхуэнт, Гъуэгум гуІэ нэпсу абдеж щІагъэкІахэр, Тенджызым хэткіуамэ, и піэм ирихунт.

Ахэр зи лэжьыгъэм хьэгъэу зэрахьахэр Дуней тхыдэ напэм фІыціэў къыхэнащ, Хэти къилэжьауэ пащтыхь зэблэк ахэм Нэлат здырах жьант эр ахэм иратынщ.

Гущіэм дригъэіэу диіэ щыгъуэ махуэм И гъыбзэ макъыр лъэпкъхэм зэхахынщ, Ахэр ди щыхьэту ящІэнщ хьэкум захуи Ди лъэпкъгъэкіуэд зауэм ирагъэувэліэнщ.

зэрыхэтам.

Эслем Мелис Ёндже, Дюзджэ (Цеикъуэхьэблэ *къуажэ):* - ГущІэгъўншагъэм и шыхьэт махуэщ. Си гугъэщ ди шэнхабзэм, тхыдэм нэхъыбэ

хэтщІыкІын хуейуэ. Мы махуэри нэхъ убгъуауэ къызэдгъэпэщу щытамэ, щалэгъуалэм къызыхэкІар ящІэжу къэхъунымкІэ сэбэпт. Апхуэдэүи. димылъэпкъэгъу цІыхухэми ящІэн хуейщ ди щхьэм кърикlyap, дыкъыздикіар, дыкъызыхэкіар. Ахэри щыгъуэ зэхуэсхэм ди . Гъусэу хэтыфынущ. Абы дызэкъуигъэувэну нэхъри аращ.

абы кърикІуа гузэвэгъуэшхуэр сыт хуэдэ лъэпкъи къыддигъэвын

ЩІигъужынт абыхэм ирахулізу Кавказ зауэм щхьэлу щихьэжар

Истамбыл и «Бешикташ»-р къызэзыгъэпэща убых щІалэ

лэм и «Бешикташ» спорт илъэс 20-м иту. къызэзыгъэпэща клубыр (мыбдежым адыгэ къылъимытэу гъэщіэгъуэну екіуэкіащ.

RUHUNA FATIHA

ФІыціэм и Іуфэм Іуса убых нэхъыжьу ар хигъэхьащ. Ауэ зи-Мухьэмэд икіи куэд дэмы-къуажэ ціыкіум къыщалъ-хуащ 1844 гъэм. Абы и адэшхуэр зауэліт, дзэзешэт, ліы дул-Азизым убых щіалэр хахуэт, Урысейм и пащты- нэхъ гъунэгъуж зыхуищащ. хьыдзэм ерууэ япэщІэтахэм яхэтащ. И адэ Хьэсэн 1860 гъэм, зэрыпхъуакІуэхэм езауэу, хэкІуэдащ.

Бэрзэдж Хьэжы и шуудзэм 23-рэ хъууэ, Уэсмэн адыгэ хэту япэу зауэм щыГухьам. И ныбжь емылъытауэ щІалэр щхьэпэлъагэт, сэшхуэр абы зы щалэ дигъуэтащ. ІэкІуэлъакІуэу игъабзэрт, нэ-

шанэ еуэнымкій Іэзэт. зауэм гуауэшхуэ къахуихьащ кышла зауэ управленэм и мэн и унэм щ!эсхэу, япэ дыадыгэ лъэпкъым, убыххэри унафэщ!ым и къуэдзэу дэу адыгэ щ!алэхэм мурад яхэту: куэдым щалъхуа щ!ы- игъэуващ. 1877 - 1878 гъэхэм ящ!ащ, нобэ дунейр зыкъутэ піэхэр залымыгъэкіэ ябгы- Шаплъым и къарури, и «Бешикташ» спорт клубыр нэн хуей хъуащ. А илъэсхэм, зэфlэкІри нэсу къыщигъэ- къызэрагъэпэщыну. ЯпэщІы-

Тыркум и Истамбыл къа- Тыркум кІуащ, и ныбжьыр

МетритІым нэблагъэ зи убых щалэ Шаплъы Уэс- лъагагъ щалэ зэкіужым гу къэнакъым тхыкіэм, жыіэкіэм къыдо- Абдул-Азиз, иужькіэ Тыркум гъэтlасэ щlалэм и цlэ- и сулътlан хъуам. Истамбыл Тыркум Аравие хытlыгуны-унэцlэр, щыуагъэ хэлъын- щрагъэкlуэкl шыгъажэхэм къуэм щиlэ дзэм и унафэкіи зыхузіуа щыізкъым) и щытекіуэрт, нэщанэ еуэным-гъащізмрэ и дунеймрэ кіз зэхьэзэхуэхэм пашэныгъэр щІэмычэу къыщихьырт Уэсмэн. Арати, Шэрджэс ШАПЛЪЫ Уэсмэн тенджыз гвардейскэ полкым сержант

1866 гъэм Шаплъыр лейтенант ящіащ, зы илъэс дэкіри - капитан хъуащ. Абы къыдэкіуэу, сулътіаным и пол-Уэсмэн и ныбжьыр илъэс кым и хеящІэу ягъэуващ. 13 фІэкІа хъуртэкъым пщы 1867 гъэм, и ныбжьыр илъэс пшащэ, ХьэІишэт и ціэу, щхьэгъусэ къыхуэхъуащ икІи

Абдул-Азиз сулътlан хъуа хъуажэу щадзащ. Икlи, хъынэужь, илъэсит нэхъ дэмы- бар зэрыщы!эмк!э, мис ап-1864 гъэм иуха лъапсэрых кlыу, Шаплъы Уэсмэн Таш- хуэдэ зы зэхуэс гуэрым, УэсяпэщІыкІэ, Уэсмэн Дагъыс- лъэгъуащ Урыс - Тырку кІэ абы къыщІидзащ гимнастаным Іэпхъуащ, иужькіэ зауэм, тізу уіэгъэ абы щы- тикэмкіэ, боксымкіэ, атлети-

гъуэхэмкІи «Бешикташ берычэт» фІэщыгъэр зезыхьэ клубу. Футболыр къыщыхыхьар иужькІэщ.

хуищІыжащ: «КавказымкІэ фи щхьэр евгъэзэкIыж!». И гъащІэм и Іыхьэ нэхъыбэр Тыркумрэ Аравиемрэ щызыхьа езы Уэсмэн дунейм тетыху и гумрэ и псэмрэ щы-Іащ тенджыз ФІыцІэм къы-Іуса убых къуажэ цІыкІумрэ и Хэкумрэ.

уещип местыськи и медА 1903 гъэм Мэхьмэт-Щамил Шаплъым «Бешикташ» футбол клубыр къызэригъэпэщащ икІи абы и япэ унафэщІу щытащ.

Фыщыдгъэгъуэзэнщи, къыщыщІэдзауэ, къым.

щыуагъэ гуэрхэри къыхэкІынкІэ хъунущ, абы и тхыдэм теухуауэ щыІэ хъыбархэм зэтемыхуэ гуэрхэр зэрыхэтым щхьэкіэ, ауэ псом нэхърэ нэхъыщхьэр, шэч къызытумыхьэжыныр Тыркум и «Бешикташ» спорт клубым и лъабжьэр зыгъэтІылъар убых щІалэ Шаплъы Уэсмэнрэ абы и арауэ зэрыщытырщ. Мы Іуэхум нэхъыфіу щыгъуазэ щыіэмэ, ди тхыгъэм фыкъыпэджэжмэ, ди гуапэ

ХЬЭЩЫКЪУЕЙ Олег.

Вагъуэ ужьыхыжым и нэху

ему я выбрала эту тему?

Мэзкуу къалэмрэ абы дэт Политехникэ институтымрэ я жэрдэмкіэ «Медиастарт» зыфіаща, журналист ныбжьыщі эхэм я зэхьэзэхуэ екіуэкІащ иджыблагъэ. Щауэжь Тыргъэтауэ а зэпеуэм папшіэ игъэхьэзыра «Вагъуэ ужьыхыжым и нэху» лэжьыгъэр кізух зэхьэзэхуэм нэса 700-м пхыкіри, ехъуліэныгъэр къыхуагъэфэщащ. Ар теухуат убыххэм я тхыдэмрэ я щэнхабзэмрэ.

«СЭ Хэку цІыкІуу къэслъытэр си адэжь убыххэм тхыдэкіэ яіыгъа щіыналъэрщ, - дыкъыщоджэ Тыргъэтауэ и лэжьыгъэм. - Ахэр хунэсакъым уэрэдхэр зыхузэхалъхьэ, фильмхэр щытрах, тхыгъэ удэзыхьэххэр къыщагъэщі къалэ щіэращіэхэр яухуэну. А лъэпкъым къыдекІуэкІа псэуныгъэм и нэщэнэхэм ящыщуи зыри дунейм къытенэжакъым. ТекІуэныгъэр зыІэрыхьа цивилизацэщІэр къиуващ абыхэм я лъапсэжьым и гущІыІу. Сэ къысхуэнэращи, нобэ зыри зэрымыпсэлъэж пасэрей бзэм и макъхэм сыщіодзіу, нэм ізщізкі къафэхэм я лантагъыр зыхэсщіэну сыхэтщ, хуэмурэ ужьыхыж вагъуэм и нэхум си нэм къызэриубыд-кІэ сыкІэлъоплъ».

«Хэкур зыфІэкІуэдым псори фІокlуэд», - а абхъаз псалъэжьыр зи лэжьыгъэм псалъащхьэ хуэзыщІа пщащэм и Хэкужьым лъагъуныгъэу хуиІэр нэхъ гуащІэж ещІ езыр Мэзкуу зэрыщыпсэум. Убыххэм я гъусэу, Тыргъэтауэ къедаlуэхэм къагуригъэlуащ адыгэхэр зищІысыр, зэрыщымыгугъауи, къэпщытакІуэхэм хъыджэбзым и лэжьыгъэм хуэфэщэн увыпІэ иратащ, куэд арэзы къэзымыщ тхыдэм и куупіэм зэрыхэіэбам хуэдэу. нием щыіэщ». Дыкъевгъаджэт Тыргъэтауэ жюрим и пащхьэ щигъэlуа псалъэхэм:

«Адыгэхэр Кавказ Ищхъэрэм ижьижьыж лъандэрэ щыпсэу лъэпкъыр щыгъэмкіэщ. Кавказ Ищхъэрэм хи- ирипсэлъа убых» псалъащхьэм щіэту.

убыдэ Тэрч псыежэхым щегъэжьауэ хы ФІыціэ Іуфэм Іут Іузэв деж нэс, Абхъазым щегъэжьауэ Темэн нэс зыщаубгъуауэ щытащ абыхэм я Хэкум. Зызэман Кавказ Ищхъэрэм нэхъ ин дыдэу иса лъэпкъым щыщу нобэ и лъапсэжьым исыжыр проценти 10 къудейрщ. Илъэси 100-м щІигъукІэ екІуэкІа Урыс-Кавказ зауэм иужькІэ. адыгэ-шэрджэсхэр Уэсмэн империем ирахуауэ щытащ. Ар къыщыхъуар XIX ліэщіыгъуэм и етіуанэ Іыхьэрщ. Нобэ щопсэў Къэрэшей-Шэрадыгэхэр Ставрополь, Краснодар джэсым, Къэбэрдей-Балъкъэрым, крайхэм,

Сурэтхэр, картэхэр, убых тхыдэжьым нэху трезыгъадзэ фэеплъхэр дыщІигъуащ Тыргъэтауэ и лэжьыгъэм. Пщащэм и гугъу имыщІу къэнакъым зэрызэджэж лъэпкъыціэщ, дунейм ар иужьрейуэ убыхыбзэм ирипсэлъа къызэрыщацІыхур «шэрджэс» фІэ- Есэнч Тэуфикъи. «И бзэм иужьрейуэ

Адыгейм, хы ФІыцІэм и Іуфэм.

Лъэпкъым и нэхъыбэр Тыркум, Изра-

илым, Мысырым, Сирием, Иорда-

Тыргъэтауэ етх: «Есэнч Тэуфикъ Тыркум и къухьэпіэ ищхъэрэм щыіэ Маньяс къалэм 1904 гъэм дунейм къыщытехьат, Зейшуэ лъэпкъым щышт. Ататюрк Мустэфа Кемал и зэманым унагъуэм Есэнч ф ащауэ щытащ. ИтІани, Тэуфикъ хузэфІэкІащ убыхыбзэм теухуауэ дуней псом щІэныгъэ гъэщІэгъуэн ялъигъэІэсыну. Зи акъылыр зэгущ, куэд зыщІэж Есэнч убыхыбзэр яригъэцІыхуа къудейкъым. АтІэ лъэпкъым и ІуэрыІуатэми зэрахьэу щыта хабзэхэми я гугъу

ищІыжащ». Апхуэдэ щіэблэ щыдиіэкіэ дыщіэгузэвэн щыІэкъым, - жаІэ хабзэщ нэхъыжьхэм ныбжьыщІэ зэчиифІэ щалъагъукІэ. Езым тхыдэм зэрыхищІыкІым нэмыщІ, и лъэпкъыр хамэм къаригъэцІыхуфын хуэдэу щІэныгъэрэ нэмысрэ зыхурикъуа пщащэм къэкІуэну дахэ зэриІэнум шэч къытетхьэркъым, и ехъуліэныгъэхэр нэхъыбэж хъуну дохъуэхъу.

ЧЭРИМ Марианнэ.

Хэхэс гъащІэм и дыджыр зыгъэва

2004 гъэр екlуэкlырт. «Адыгэ псалъэ» газетым и редакцэм къыщіыхьащ тхылъымпіэ зэкіуэціылъ шыхьа зыіэщіэлъ зы дадэ. Гуапэу зыкъыдигъэціыхуа нэужь, ар къызэльэ уащ къихьа усэхэм гупсэхуу сыхэджыхьу, хъуххэнумэ газетым къыхутеддзэну. Балъкъэр Умарт ар

Сирием япэу къиІэпхъукІыжахэм ящыщт. Пэжыр жысіэнщи, абы и ныбжьри, литературэм зэрыпэжыжьэри къэслъытэри, япэщіыкіэ шэч мащіэ къытесхьащ, къытебдзэн фіэкіа хэмылъу, тхыгъэхэр дагъуэншэу къыщіэкіыным. Сыту жыпіэмэ, щытыкіэ гугъўм ихуа цІыхум, псом хуэмыдэжу хэхэс гъащІэм и дыдж зыгъэ-

вам, къиlуэтэнрэ итхынрэ зэримымащіэр гурыlуэгъуэт, гупсысэ къэс усыгъэ мардэм хуэкіуэу къыщыхъунри хэлъу. Ар усыгъэм игъащіэм и натіэщ. Арщхьэкіэ дэ дызэмыса жыпхъэм иту зэгъэкlyа сатырхэм кууагъ яхэлът, хамэщІыр ухыгъэ зыхуэхъуа цІыхум апхуэдиз зэманкіэ къыздрихьэкіа и гурыгъухэмр Іуэтэж и гущыщІэхэмрэ зэуэ уи нэгу къыщІагъэхьэу. Нобэ тыдодзэ Балъкъэр Умар и усэхэм ящыщ зыбжанэрэ и «Шу фІыціэ» Іуэтэжымрэ.

ЛЪОСТЭН Музэ

Хы ФІыцІэжьым

- Жэщи махуи псэху уимы Гэу, ІуантІэ-шантІзу зублэрэкІыу, Уи пэ къихуэм зебудэк Іыу, Сыт Іуэхушхуэ узезыхуэр, Хы ФІыція і Хы

сопсалъэ

- Си ІуфитІым къыІунахэу, Бынунагъуэ зэкъуэхуахэм, Я гуІэгъуэм, схуэмышэчу, Кърехуэк Іыр си толъкъунхэр

Зыдэбдзейрэ зебдзыхыжу, Хыумыдзыфу лъащІэм щІэлъыр, ПсэкІэ зесхьэр схуэмыгьэткІуу, ГъащІэм сыдогъуэгурыкІуэ.

НЭХУЩЫМ къытрихьа

пшагъуэ гуэрэныр мащізу зызэлъыіуех. Щакіуэ щіа-

лэм иджы ІупщІу елъагъу

зы арщын хуэдизкіэ и пэ

иту ущу кіуэ шу фіыціэр.

Абы цей фІыцІэ дахэ щы-

гъщ, и нэкlур къыщlэмы-

щі эуфащ, зытес адыгэш-

ри вындым хуэдэщ. А

шІыпІэхэм шызекІуэу ап-

хуэдэ шууей щакіуэм зэи

и нэгу къыщІэхуакъым.

Зричри а мыцІыхум лъэ-

щІыхьащ ар. Еджащ - къы-

хуэри, епщэфыІэну хуе-

жыжьэуи къыхуэгъэхъея-

быдыкіащ, кіуапіи жапіи

пцІэгъуэплъыр

зэплъэкІакъым. Щымы-

бгъэди-

- Уи хы нэпкъым уимыхуэжу, Шыгъупс щІыІэр зэбутхэкІыу, Хьэлъэу птелъыр щІэплъэфэжу, Сыт гуауэшхуэ уэ къепхьэкІыр?

- ГуІэ нэпсу къысхэлъадэм, Псыр шыугъэу зэхищІащ, Ар си Іуфэхэм къысфІепкІэу, Нэпс куэдыІуэу къыщІэкІащ. 1984 гъэ.

Ічащхьэмахуэ

Уэсыр птелърэ, псыр къожэхыу, Уи дахагъым псэр дихьэхыу, Гъэ мин дапщэ къепхьэлІа Гукъеуэншэу, Іуащхьэмахуэ?

Си щхьэц тхъуари пыІэ хужь къыпщыремыхъу, Гуауэу к
 Іуэц
Іым ижыхьахэр, Пхъэ ф Іамыш Іу иплъэгъуэнт, Нэпс къежэхри нарзаныпс

зыщумыгъэхъу, И гуащІагъым щІы зытеткІуэр пхресыкІ.

Си дахагъэр лъэпкъыжь теплъэщ, Дэнэ шІыпІи къыщацІыху, Сэ псэхугъуэ симыІэн -Мы си бгъафэ щ Гача бынхэр, Хэкуншэу хамэм хэк Іуэдэжхэу. Фыкъэк Гуэжхэ фи хэкужь, Фи жьэгу маф Іэр щ Іэвгъэнэжхэ, Сэ си бгъафэ и хуабагъи, Дуней псом фэ щывгъуэтынкъым, ФыкъэкІуэжхэ фи хэкужь.

Шу фІыцІэ

- Куэдщ, укъыстекІуащ, зригъэзри, зы жыг щІагъ жиlащ абы, ерагъыу щу бащлъыкъ фіыціэкіэ къызэфіэувэжурэ, тхьэм щхьэкІэ гъусэу сы-

> - Хъунщ, - жиlащ шу фlыціэм, - ауэ сыщіежьа іуэхум зыкІи укъыхэмыІэбэну

сыкъэгъэгугъэ... ПситІ зэхуакум щитІысыкІа жылагъуэр жей куум хъум, гъунэгъу дыдэу и шы хэтт, шууитІыр абы гъунэгъу щыхуэхъуам.

Сэ сыкъыздэкІуэм сыжьащ. АрщхьэкІэ шууейр къэсащ. Мо къуажэм сыдыхьэху, уэ умыхъейуэ къым. Губжьым зэщІищта мыбдежым щыт. Зэман щакіуэр етіуанэу щыіэбэм, дэкірэ, зы фоч уэ макъ за-шу фіьщіэм зыкъызэ- къуэ къызэхэпхмэ, къыкъуихщ, зэ Іэбэгъуэм щІа- зэжьэ. ТІзунейрэ-щэнейрэ лэр шыбгъэм ирихри, и ар къэlумэ, къызжиlакъым лъащхьэ зэфіэгъэщхьэ- жумыіэ, уи щхьэ зэрыіуппіэм дэлъу и щхьэр фіиу- хыным хэт.

Ар жиІэри шур псынщІэ имыІэжу. Апхуэдэу щакІуэр дыдэу ІубзэхыкІащ. ЩакъыщыхагъащІзм, сыт и Із-кІуэри абы зэрыпэплъэмалт? - зитын хуей хъуащ. ным хуэдэу лъэныкъуэ тхьэ ухуд. Щак уэм жи эну-

щІэувауэ щІэтщ, «цырхъ» жаІэмэ къызэхихын къудейуэ. Куэдрэ щІэта, мащіэрэ щіэта, арати, зы фоч уэ макъ закъуэ къэ-Іуащ, нэгъуэщІи къыкІэлъыкlуакъым. куэдри пэплъэну хунэмысу, и пащхьэм къихутэжащ шу гъусэр. Абы и шыпліэм фіыціагъэ ин зэкІуэцІыпхауэ дэлът. Шу-

Сирие.

уитІыр къежьэжащ, къакІэлъыпхъэраи щымыІэу. Шу фІыцІэр щынэсыжым, шыплІэм дэлъ хьэдэр пщІантІэм щридзыхщакіуэ щіалэр унэмкІэ иригъэблэгъащ. Къыхуищтапхъи къыхуищтащ. Ерыскъым хэІэбэну елъэ-Іури, езыр кіуэціыбжэмкіэ щІыхьащ. Куэд дэмыкіыу ар здыщІыхьа бжэмкІэ къыщі эувыкіащ зы пщащэ

зыхуихьынури щізу абы еплъащ. - Шу гъусэу уиіар сэращ,

- жиlащ бзылъхугъэм Іэдэб дыдэу, и щхьэр ирихьэхри. СыщІежьа Іуэхур и кіэм нэмысу зыкъозгъэщІэныр къемызэгът. Мо шыплІэм дэлъу къэсхьам си щхьэгъусэр иукlащ...

Ар жијэри щакјуэм кърипкІэунэм гъэлъэгъуащ, фіэщіауэ фіэлъ хьэдэр.

- Тхьэ clyат, силъ сымыщІэжауэ си щхьэгъусэр щІэзмылъхьэну... Иджы уэ зы лъэју пхузијэщи, сыкъыумыгъэщіэхъу, хьэтыр уиІэмэ, - зыхуигъэзащ абы хьэщіэм. - Шыпліэкіэ къэсхьа мори, си щхьэгъусэри, сэри уи ІэкІэ дыщіэплъхьэжыну сынолъэју.

Ар жиІэри, пщащэм и щІыбагъымкІэ ехьэкІауэ щэхуу иІыгъ къамэ жаныр зыхисэжащ, щІалэм жи-ІэнІауи хунэмысу.

ЩакІуэм къыхуэнэжыр арати, и пщэм къыдалъхьа Іуэху хьэлъэр игъэзэщіащ - хьэдищри щІилъхьэжри и

гъуэгу теувэжащ.

«Издательство

«Южный регион» ООО-м

щытрадзащ.

357600, Ставрополь край, Есэнтіыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Газетым Іэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щыт-

радзар сыхьэт 20-рщ.

156-рэ къыдокі.

нэгъуэщІ спорт лІэужьы-Шаплъы Уэсмэн дунейм ехыжащ 1912 гъэм, и ныбжьыр илъэс 68-м иту, Истамбыл и унэ щыІэжу. Ауэ, и псэр хэмыкі щіыкіэ, и щіалэ Мэхьмэт-Щамил уэсят къы-

«Бешикташ» топджэгу командэр Тыркум и чемпион 16-рэ хъуащ. «Галатасарай»мрэ «Фенербахче»-мрэ ядэщІыгъуу футболымкІэ а къэралым щынэхъ лъэщхэм яхэтщ. Зэи къэмыхъуауэ, «Бешикташ»-м и топджэгухэм фіэкіа хэмыту Тыркум и командэ къыхэхар зэхагъэувауэ щытащ зы илъэс гуэрым. ИкІи а къэралым футболымкІэ и дивизион ищхьэм и чемпионатыр зэрырагъажьэрэ, 1959 гъэм «Бешикташ»-р абы зэи къыхэкlа-

Нобэрей ди тхыгъэм Мэхьмэт-Щамилрэ

1828 гъэ: адыгэхэр зэкъуач

хъэнэр илъэси 101-кІэ екіуэ- Псыхуабэ пэмыжыжьэу къэкІа Кавказ зауэжьым и зы Іыхьэщ. А Іуэхум щіэдзапіэ иджыри къинауэ иса адыхуэхъуауэ тхыдэдж-хэм къа**лъытэр Урысеймрэ Тыркумрэ** сес, шхуми сес» зэрыжаlэу, я Кучук-Кайнаджир мамыр зэгурыІуэныгъэр

ращіыліа 1774 гъзращ. АБДЕЖЫМ къыщегъэжьауэ, Псыжь (Кубань) и ижьырабгъу лъэныкъуэр Урысейм, адрыщІымкІэ щыІэ шІы Іыхьэхэр (КІахэ Адыгэр, Абазэр, Убыхыр), хы ФІыцІэм нэсыху, Тыркум ІэщІэлъу къызэдалъытэным хуэгъэза дэфтэрым къэралитІым я лыкіуэхэм із зэдыщіадзащ, абыкІ́э езы бгырысхэм емыупщІыххауэ.

Мыдрейуи, тхыдэм къызэрыхэщыжымкіэ, пащтыхь администрацэм Къэбэрдейм лэжьэн щыщІидзар 1825 гъэращ. Абы и хэщІапІэр а лъэхъэнэм здэщыІар Константиногорскэ быдапіэрщ (иджырей Горячеводск пэмыжыжьэу).

мехеіл и меустыі шеіл IIIVX Мэшыкъуэ Туащхьэм и Тэхэлъахэм, иджы «Кавминводы» зыхужа!эм, иса адыгэабазэ къуажэхэр щІэгъэхуэбкърагъэІэпхъукІыу хуежьат. 1816 гъэм и закъуэ къэтщтэнщи, мы щІыпІэм, япэщІыкІэ Теккели, иужькІэ Ермолов генералхэм я унафэкіэ щрагъэкіуэкіа теуэхэм къарикІуэу, къуажэ 18 зэуэ кърагъэІэпхъукІащ. Абыхэм Абыхэм ящыщу иныкъуэр Балъкъ дагъэтІысхьащ, псыхъуэ мыдрейхэм Псыжь и ижьырабгъу лъэныкъуэу урысхэм яубыдар хуагъэлъэгъуаш.

ГущІэгъуншэ теуэт

БГЫРЫСХЭМ закъыпигъэщхьэхукІыу, урыс пащтыкъригъзувзкіа «Кавказ линием» и тепщэу 1828 - 1829 гъэхэм щытар генерал Эммануэль Георгийщ. Тхыдэм къызэрыхэщыжымкіэ, 1828 гъэм Тыркумрэ Урысеймрэ аргуэру зэпэщізу-

бэрдеищІым а илъэсхэми гэхэмрэ абазэхэмрэ, «шэми щхьэр зыхуагъэщхъынур, е, нэгъуэщІ мыхъуми, зызыдракъахуэмыщІэу гъэкĺунур утыку къызэринам къыхэкІыу. Абыхэм Псыжь адрыщІкіэ

къыщыхута я лъэпкъэгъухэми пыщіэныгъэ хуаіэн хуей хъурт, я благъэт, я Іыхьлыти, Къэбэрдейм и тепщэу къзува урысхэми зыдамыгъэшу хъуртэкъым. Къэдгъэлъагъуэмэ, а лъэхъэнэхэращ, тІэкІу нэхъадызэІэбэкІыжми, пэІуэкІэ Къэбэрдейм къинауэ щыта

ящыщу Псыжь адрыщікіэ

абазэхэмрэ

адыгэхэмрэ

щыІа я лъэпкъэгъухэм деж нэхъыбэ дыдэ щыІэпхъуар. Урыс-Тырку зауэм зэрыщІидзэу, генерал Эммануэль Псыжь адрыщІкІэ щыпсэу бгырысхэм ярищІылІащ зи гущІэгъуншагъэкІэ хуэдэ уигъэлъыхъуэн лъыкІпсыкІ теуэхэр. Іэтащхьэм и унафэр зыгъэзащІэ пащтыхыыдзэр ебгъэрыкІуащ абы ипэкІэ Урысейм мамырыгъэкІэ къеувэліауэ щыта жылэхэми, алъандэрэ урысыдзэм и Іуэху

къэралыгъуэ- ващ икіи зауэм зэрыхэшащ. адыгэ-абазэ ліакъуэхэми. жьым адыгэ щынальэхэр А Іуэхугъуэм аргуэрыжьу Къэралыгъуэжьитым я зэ- зи тхыгъэ къытехуа дзэлым **зэкъуичын щыщіидза лъэ**- хьэзаб тіуащіэм хидзащ пэщіэувэныгъэм <u>щыщіи- и іэдакъэщіэкіым.</u> илъэсырщ Тебарпы Уарп, Лабэ псыхъуэхэм дэса къуажэхэм хьэщхьэрыІуэ теуэхэр щращІылІар. АдэкІэ зи гугъу щытщІынур апхуэдэхэм ящыщ зыщ.

Къахудэмычыжа

хьэлэ

хъуащ икІи, зауэм икІэхэм,

и ныбжьыр илъэс 34-м иту,

дзэ зауэ бригадэм и генерал

дамыгъэр къыхуагъэфэщащ.

лъагэж къратащ Шаплъым:

щІу ягъэуващ, генерал-

майор цІэри къыхуагъэфэ-

шаш. Абы шыlэу убых щlа-

лэм Іупэфіэгъу къыхуэхъуащ

Шамил Іимамым и къуэ Гъа-

шащ. Абыхэм бынипщІ зэда-

гъуэтащ, «Бешикташ» фут-

бол командэр къызэзыгъэпэ-

ща Мэхьмэт-Щамилыр яхэту.

Уэсмэн Истамбыл и «Бешик-

таш» (Мывэ гущэ) жэмы-

хьэтым унэшхуэ къыщищэ-

хури, абы дэтІысхьэжащ. А

щіыпіэм адыгэ щіалэгъуалэр

щыкуэдт, ахэр зэхуэсу, я гурылъ-гурыщІэхэмкІэ зэ-

хъуажэу щіадзащ. Икіи, хъы-

Зауэ нэужьым Шаплъы

1887 гъэм къулыкъу нэхъ

ПОЛКОВНИК Канивальский Михаил и ІэмыщІэ иралъхьа дзэр 1828 гъэм фокіадэм и 10-м пшапэ зэхэуэгъуэм иришажьэри, Тебэрды псыхъуэм дэс абазэ жылэшхуитым я деж нэхущым нишэсащ. Жьанэ къыдэкІыпІэм ищхъэрэкІэ къыщылъ губгъуэм гъатхасэу траса хур къезыхьэлІэжыну къежьа бгырысхэм зэуэзэпсэу яхэлъадэри, къапэувахэм ящыщ куэд яукІащ, гъавэу зыщыгугъ тіэкіури Іисраф зэтра-

А теуэ гущІэгъуншэм кърикІуа зэхэуэ гуащІэм абазэ къуажитІым я тепщэхэу Ло Нэгъуейрэ Биберд Хьэтэжьыкъуэрэ хэтати, бгырыс тющі дэщіыгъуу, яукіащ, етіуанэр уіэгъэ хьэлъэ ящІащ», - итщ «Кавказский сборник» журналым

шІыгъуэм икухэм къыдэкІам

гъуэщІ зы ехъулІэныгъи къытхудэкІуащ, - щитхыжыгъащ Потто Василий «Кавказская война» и тхылъышхуэм. - Ар, дэ, урысхэм, иджыри къыздэсым здынэсыгъуейуэ къэтлъытэу щыта Къэрэшейм гъуэгу нэхъ кіэщі дыдэ къызэрыхуэдгъуэтарщ. ИкІи ар мазэ нэхъ дэмыкІыу генерал Эммануэль къигъэсэбэпащ, къэрэшейхэр къигъэсабырын мурадыр иІэу, и дзэхэр

щришажьэм» Іуащхьэмахуэ лъапэ пэгъунэгъубзэу, Псыжь и тІуащІащхьэхэм дэса къэрэшейхэм я бжыгъэр 1828 гъэм зэрыхъуу щытар, а лъэхъэнэм къызэрабжамкІэ, цІыху мини 8-м нызэрыхьэсщ. Эммануэль къилъытэрт, Европэм щынэхъ ин дыдэ бгым и лъабжьэм урысыдзэр щІишэмэ, адыгэбзэм ирипсалъэ бгырысхэр нэхъ тыншу зэщхьэщичыфыну. Апхуэдэуи хъуащ: къэбэрдейхэмрэ кlахэ адыгэхэмрэ а гъэм къыщыщІэдзауэ тхыдэм и кІыхьагъкІэ зэи къахудэмычыжа «хьэлэ» я зэхуаку къыдэхутащ.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

ТЕЛЕФОНХЭР:

редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19: унафэщІ-редакторхэм 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-75-78; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкІэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ Іуэхухэмкіэ - 42-22-86; къуажэ гъащіэмрэ экономикэмкіэ - 42-57-59; щэнхабзэмкіэ - 42-75-36; егъэджэныгъэмрэ щіэныгъэмкіэ - 40-15-31; хъыбарыщІэхэмрэ спортымкІэ - 42-22-88, 42-22-89; хабзэхъумэ Іэнатіэхэм ядэлэжьэнымкіэ - 42-60-53; зэдзэкlакlуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-22-66; компьютер ІэнатІэм - 42-26-41; сурэттеххэм - 42-63-64.

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр щіыналъэ Іуэхущіапіэм ятхащ ПИ № ТУ07-00117-м щІэту.

КъыдэзыгъэкІхэмрэ редакцэмрэ я хэщіапіэр: 360030, КъБР, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

> Индексыр П 5894 Тиражыр 1.556 Заказыр №1032

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаюта Іуэхугъуэхэм я пэжагъымкіэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Іуэху еплъыкІэр зэтехуэ зэпыту щыт-

Газетыр Іэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщіэныгъэхэмкІэ и управленэм. Тел.: 76-01-28, 76-01-10

МЫ КЪЫДЭКІЫГЪУЭМ ЕЛЭЖЬАХЭЩ:

жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ Джатокъуэ Марьянэ, корректорхэу Елмэс Фатимэ (2, 4-нэ нап.), Инэрокъуэ Азэмэт *(1, З-нэ нап.).*

Компьютеркіэ газетым и теплъэр ящіащ Ныр Саидэ, Щомахуэ Марианнэ.

Сурэтхэм елэжьар Бицу Жан-

Зы илъэсым газетыр

Редактор нэхъыщхьэ ЖЫЛАСЭ Заурбэч

Ширдий Маринэ (унафэщІ-редактор), ЖьэкІэмыхъу Маринэ (унафэщІ-редактор), Къаншокъуэ Эллэ (жэуап зыхь секретарь), Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщІэпыджэ Замирэ, Чэрим Марианнэ, Щхьэщэмыщі Изэ.

РЕДКОЛЛЕГИЕМ ХЭТХЭР: